

לקראת חג הסוכות תשפ"א

קובץ הלכה

באתרא דרב

חוברת ז

בירור הלכה בענין הטועה ומזכיר
"חג הסוכות" בשמיני עצרת

מאת

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

מרא דאתרא וחבר הבד"צ

דק"ק קראון הייטס

ב"ה.

פתח דבר

לתועלת הקוראים, אנו מדפיסים, לקראת חג הסוכות ושמייני עצרת ושמחת תורה הבעל"ט, בירור הלכה בענין הטועה ומזכיר "חג הסוכות" בשמייני עצרת, מאת מרא דאתרא וחבר הבד"צ דשכונתנו, הרה"ג הרב יוסף ישעי' שליט"א ברוין, על-מנת לזכות בו את הרבים.

הערות והארות יתקבלו בדוא"ל: igudch@gmail.com

בשם השם, ה'תשפ"א

איגוד אברכים

תוכן ומפתח

צדדי הספק בשאלה זו / החילוק בין מי שטעה בלשונו למי ששכח שהיום שמייני עצרת / דעת אדה"ז בדין הזכרת מאורע שלא בזמנו / גם אם שמע"צ אינו בכלל סוכות אינו שקר בתפלתו / דעת אדה"ז בדין הזכרת שם החג / שמע"צ רגל בפ"ע לענין הזכרת שם החג / הזכרת שמע"צ מעכבת בתפלתו / ב' גדרים בשמע"צ: רגל בפ"ע והמשך לסוכות / לדעת הרמב"ן שמע"צ רגל בפ"ע לכל דבר / הזכרת שמע"צ עיקרה מן התורה / חובת הזכרת שם החג במוסף / החילוק בין מוסף לשאר התפילות / להלכה למעשה

בירור הלכה בדין מי שטעה בתפלתו ואמר "חג הסוכות" במקום "שמיני עצרת"

א

צדדי הספק בשאלה זו

הנה, נחלקו בזה הפוסקים. ויש בזה כו"כ שיטות. והדבר נפתח בגדולים, ודנו בזה מכמה צדדים: אם הזכרת שם החג מעכבת, ואת"ל שאינו חוזר אם במזכיר שם חג אחר גרע טפי דאפסדי' להזכרה קמייתא. ובכלל אם במזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר, ואת"ל שאינו חוזר – אם הוא רק בתפלת תשלומין או גם בתפלת חובה, ואם נדו"ד דמיא למאורע שלא בזמנו, שי"ל שהחסיר העיקר או שהוא שקר גמור, ועוד ועיקר אם שמע"צ בכלל סוכות. ואם הוא בכלל משנה ממטבע שטבעו חכמים.

ובכ"מ יצאו לדון בראיות ששמע"צ אינו בכלל סוכות בלשון תורה¹. ויש שה"ר איפכא שבלשון תורה ה"ז בכלל חגה"ס. וכש"כ בלשון חכמים. ומזה דנו אם תפלה נתקנה בל' בנ"א או לא.

וכמדומה ברור שרוב האחרונים נקטו שאינו יוצא².

ובהקדם שלא עת האסף פה כל השקו"ט המובא בית ה', ובהיות והכל כאשר לכל נידון בפוסקים, לא אמור רבנן בכפילא, וקמחא טחינא טחין. ועוד, ששערי סברות לא ננעלו ולכל קשיא יש תי' וכן להיפך. אבל מקום הניחו לנו להתגדר בדבר שכמעט ולא עמדו עליו, וכדלקמן, ובפרט ששומה עלינו לברר דעת אדה"ז בכ"ז. וניחזי אנן בס"ד³.

ב

החילוק בין מי שטעה בלשונו למי ששכח שהיום שמיני עצרת

וטרם החלי אקדים, שבכ"מ העתיקו ד' הבא"ח (ש"א פ' ברכה סי"ב) שיצא לחלק ולומר שביודע שהוא שמע"צ וטעה בלשונו דיצא, וכנראה כ"כ עפ"ד הברכ"י (סתרס"ח

(1) וגם בלשון בנ"א – יש שכתבו לחלק בין חג סתם לחגה"ס. ובשתי האופנים: א. שבלשון בנ"א נק' רק חג ולא חגה"ס (מאירי נדרים סא, ב. ועוד). ב. וי"א שבלשון תורה נק' חג אבל לא חגה"ס, אבל בלשון בנ"א נק' גם חגה"ס (ראה שו"ת חת"ס יו"ד סרכ"ב. וכ"מ קצת ברמב"ן סוכה מח, א בסו"ד).

(2) וראה מה שאסף איש טהור בשו"ת יבי"א ח"ד סנ"א. ח"י סמ"ט. שם סנ"ה הערות לרב פעלים או"ח ח"ד סק"ד. חגה"ס חגה"ס הל' שמע"צ ס"ב (ע' תנא ואילך). בירור הלכה תנינא סתרס"ח. והציבו ציונים שם לרוב ככל דברי האחרונים שדנו בדבר. ועוד מצינו לכמה אחרונים חביבים שנו"ג בדבר ולא עלה זכרונם לפניהם, ולדוגמא – שמע אליהו (עובר אורח) להאדר"ת (שי"ל מכת"י) אות קפ. ועוד כיו"ב. ואסתפק במועט.

(3) ואציין שבכמה מהפרטים והסברות דלקמן כבר האריכו באחרונים. ורובם נסמנו בס' שבהערה הקודמת. וא"צ להאריך ולהרחיב ולהציב ציונים, ונוכרו כאן בעיקר בהשייך להבנת דעת רבינו.

סק"ב) דמשמע מדבריו לחלק בין המכוון לסוכות או מי שנתקל בלשונו.

אלא שאין הכרח לחילוק הנז', שעיקר דברי הברכ"י בזה הם לדחות הראי' מגמ' (סוטה מא, א) שלה"כ (גבי הקהל) "בחגה"ס" קס"ד דקאי על שמע"צ, ד"חה"ס דכתב רחמנא אמרינן דעל שמע"צ נמי איכוון⁴. והרי הברכ"י הוכיח מד' הח"י (סתפ"ז סק"ב) שבחותם מקדש השבת ביו"ט לא יצא, אף דיו"ט איקרי שבת, כיון שנתכוון לשבת ממש, אף דמיירי בידוע שהוא יו"ט. והה"נ שגם בידוע שהוא שמע"צ לא מהני. אמנם, אם זכר בעת שאמר חגה"ס דשמע"צ הוא ושכח שיש לשמע"צ שם בפ"ע, משמע קצת מד' הברכ"י שם דס"ל להקל⁵. וכ"כ להדיא בבכור"י (שם סק"ב).

אבל כ"ז לא יגהה מזור לדעת אדה"ז (סתפ"ז ס"א), דס"ל בחותם מקדש השבת שלא יצא בכל גווני⁶.

ג

דעת אדה"ז בדין הזכרת מאורע שלא בזמנו / גם אם שמע"צ אינו בכלל סוכות אינו שקר בתפלתו

והנה, בנוגע לדין הזכרת מאורע שלא בזמנו לא הכריע אדה"ז (בסי' קח סי"ח) בדבר. ובקצוה"ש (סכ"א ס"ד) נקט שכשאינו שקר ורק מוסיף בתפלתו אינו חוזר, אבל כשאמר שקר חוזר לתחלת הברכה, וכשגמר הברכה יגמור תפלתו וחוזר ומתפלל תפלת נדבה. והכי איכא למישמע מאג"ק (חיי"ב ס"ע א ואילך). והכי נקטינן. אלא שבשויו"ט אין מתפללים נדבה⁷.

(4) ובלא"ה, יש שכתבו דשאני התם דילפינן הכי (להקס"ד) מריבויא דקרא. ועוד כתבו לדחות באו"א. ובשו"ת בית יעקב (לר"י מצויזמיר) סע"ח (והביאו בא"ר סתרס"ח סק"א) כתב דלמסקנא שאינו ביו"ט האחרון ה"ט דמיעט רחמנא למסקנא דשמע"צ לא איקרי חגה"ס והוא רגל בפ"ע. ובשו"ת יבי"א שם כתב כע"ז בשם שו"ת זכור לאברהם אביגדור או"ח סנ"ז. (אבל להעיר מגי' הירושלמי סוטה פ"ז מ"ח: "מוצאי יו"ט האחרון של חג בשמיני". וכ"ה בפירש"י ד"ה וחגיגה – מגילה ה, א. ובאברבנאל וילך (הספק הו'): בחג הסוכות בלבד ובאה בקבלתם ז"ל שבשמיני חג העצרת). ויש שפי', שיו"ט האחרון שם (בהקס"ד) קאי על הושע"ר (ראה בארות המים מרומי שדה וחי' רמ"ש סוטה שם. וכ"מ קצת בפ"י ר"י מלוניל מגילה ה, א. וראה כע"ז בשפ"א תענית ב, א. וכבר הביא פי' זה בט"ז דלקמן, אלא שדחה). ובשו"ת גור ארי' יהודה או"ח סט"ו, דשאני התם דקאתי עלה מדין תשלומין, דשמע"צ (אף שהוא רגל בפ"ע) תשלומין דראשון הוא. (וכבר חקרוה אי למסקנא שייך תשלומין להקהל בשמע"צ (וע"פ ה"ט סתרס"ח סק"א). וראה שיחת שבת בראשית תשמ"ח. ועוד – נסמנו אצלנו בלוח יומי לשמע"צ תשע"ו. ואכ"מ). ובס' החיים (למהרש"ק) בחי' לשו"ע או"ח סתרס"ח כתב, דמהתם ילפינן רק דאיקרי חג ולא חגה"ס, והיינו שמלשון "בחג הסוכות" ילפינן מריבויא דקרא מלשון "חג" דקאי אפי' ביו"ט אחרון. נוכבר העירו בכ"מ בד' ה"ט סתרס"ח סק"א שזו ראי' שאין עלי' תשובה ששמע"צ נק' חג בל' תורה. ובס' החיים שם כתב שגם ה"ט ס"ל כנ"ל.

(5) ויש מקום לדחות, שר"ל שרק בידוע ששמע"צ הוא בכלל חגה"ס יצא, עייש"ה.

(6) ובאמת, המעיין ישר תחזינה עניימו, שכ"ד הח"י ג"כ, ורק שחידש שבנתכוון לשבת ל"מ גם אם חזר תוכ"ד, אבל כל שלא חזר בו ל"מ כלל, ולא יצא גם כשלא נתכוון לשבת. ובברכ"י לא נחית לכ"ז.

(7) ולהעיר שמצינו בדברי אדה"ז סרס"ח ס"א שבמזכיר קרבן מוסף בשאר התפלות בשבת לא יצא וחוזר ומתפלל

אלא, שבענינו מקום לצדד, שיש לחלק טובא בין דין הזכרת מאורע שלא בזמנו לחובת הזכרת שם החג. וכוונתנו בזה, שכל הראיות שהביאו בכ"מ להוכיח שאין שמע"צ בכלל חגה"ס, וכן גם ממ"כ הראשונים ששמע"צ רגל בפ"ע גם לענין הזכרת שם החג⁸, ומפ"ז רצו לדחות דברי האומרים שהוא בכלל חגה"ס, כיון "שאינן שם חגה"ס עליו"⁹ – אין בכחם להכריע לגבי גדר הזכרת מאורע שלא בזמנו, דמ"מ י"ל שעכ"פ אי"ז בגדר שקר, דסו"ס מצינו בכ"מ דמישך שייכא שמע"צ לחגה"ס¹⁰, שהרי הוא רגל בפ"ע רק לענין פז"ר קש"ב¹¹.

כיון שאמר שקר לפני המקום. ונתחבטו בזה בכ"מ, דמ"מ ממאורע שלא בזמנו – ראה בתו"ש וביהגר"א על אתר. ועוד. וראה קצוה"ש סע"ח בברכה"ש סקט"ו. שו"ת מנח"י ח"ח סמ"ט. ועוד. ובעיקר ילה"ק כן בדעת המג"א שהכריע להדיא (בסתרצ"ג סק"א. וראה להלן הע' 10. וכ"מ בסרע"א סק"ד. וראה קצוה"ש סמ"ז בברכה"ש סק"ה) כהדעות דמאורע שלא בזמנו ל"ה הפסק. וראה שו"ת בצה"ח ח"ב סס"ח סק"ד שר"ל דאמירת תפלת מוסף בשאר התפלות גרע טפי, דבת מינה מחריב בה (ראה להלן הע' 10 עד"ז).

ולכא' נראה לומר דתפלת מוסף שאני משאר הזכרת מעין המאורע, שאי"ז רק פטומי מילי דעלמא כהזכרת שאר מאורע, אלא בגדר ונשלמה פרים שפתינו, וכאילו מקריב קרבן מוסף (שעיקר תפלת מוסף משום קרבנות ולא משום קדושת היום – ראה להלן הע' 54). וממילא ה"ז ע"ד אמירת קרבנות של חג אחר במוסף – ראה גם להלן הע' 58. ואכ"מ. ועכ"פ אינו שייך לנדר"ד. (8) איך שלא יהי' הב"י, אם משום רגל בפ"ע ואם משום ברכה בפ"ע. ונזכר גם להדיא בגמ' סוכה מז, ב. וממילא מובן ש"כ"ה לכל הדעות בפ"י ר"ת פז"ר קש"ב. וראה בהע' הבאה. ואכ"מ.

(9) כל' פירש"י בכ"מ: ר"ה ד, ב. יומא ג, א. חגיגה יז, א. וכ"ה גם בפירש"י סוכה מז, א ד"ה ברוכי. ומכ"ז צ"ע במש"כ בחכמת שלמה סתרס"ח לה"ר ששמע"צ בכלל חגה"ס ממה שפירש"י בסוכה (מת, א) בפ"י פז"ר קש"ב שהוא רגל בפ"ע לענין אחר ולא לענין השם, שהרי דברי רש"י ברור מללו בכ"מ לפרש כן בפ"י רגל בפ"ע, וגוף הענין שאין שם סוכות עליו כתב גם במס' סוכה גופא, ואיך ה"י בהעלם דבר מעיניו הברולחות המשוטטות בכל הארץ. וגם בפירש"י סוכה שפי' רגל לענין ישיבה בסוכה – י"ל דס"ל התם דעדיף לפרש רגל בפ"ע לענין פרטי ולא לגבי שם החג, שהוא הכלל, וכמ"ש בריטב"א (דלהלן הע' 40) דבסוגיא בסוכה שם קאי ברגל בפ"ע דרך פרט. ועוד, דהתם פ"י כן בנוגע לברכה שמוזכרין אותו בתור יום השמיני, וה"ט לפי שכן מוכרח מסוגיית הש"ס לעיל (מז, ב), וממילא אא"פ לפרש כן בנוגע לרגל, ראה גם בריטב"א שם.

[ו]יש שרצו להעמיס פ"י זה שאין יושבים בסוכה גם בדברי רש"י בשאר דוכתי, שזהו פ"י דבריו שאין שם סוכות עליו. (ולעזיר מלקו"ש חכ"ב ע' 129 הע' 48. אבל שם הכוונה באו"א). אבל מפורש בפירש"י סוכה שם דשם סוכות היינו לענין הזכרה בתפלה. וכ"כ בראשונים (תו"ד פז"ר – ר"ה שם. ובכ"מ) גם לענין ר"ת דפז"ר קש"ב].

(10) אמנם, להעזיר בשבש"ת שנות חיים (למהרש"ק) סי' קמ (הל' לולב סתרס"ח – לח, ג) כתב שהזכרת יו"ט אחר גרע משאר מאורע שלא בזמנו. וסברתו משום דבת מינה מחריב בה. ובאמת י"ל יתירה מזו, שהזכרת חגה"ס בשמע"צ גרע טפי יותר מהזכרת יו"ט אחר, ומה"ט גופא. ולהעזיר מסברא כעיי"ז בשו"ת שו"מ שבהע' 50. [נועד"ז כתב לחדש בס' החיים סי' קפח בנוגע לברהמ"ז ביו"ט או ר"ח שחל בשבת, שבהקדים הזכרת יעו"י לרצה ה"ז הפסק מטעם הנ"ל, כיון שהזכרה מחוייבת היא ואמרה שלא במקומה. וכח"ג כתב בספרו חכמת שלמה סוסי' קח שבמזכיר בחנוכה ועל הנסים בברכת עבודה חזור, דגרע משאר מאורע שלא בזמנו, מאותו טעם, כיון שהוא שלא במקומו. וראה גם בחכמ"ש רסי' תרכג, שבלא התפלל מנחה ביו"ט והתפלל נעילה במקומה אינו יוצא יד"ח מנחה, וטעמו שם (נוסף לשאר הטעמים שכתב), שכיון שאמר חתמנו במקום כתבנו ה"ז הפסק, כיון שהזכרה זו שייכת היום בנעילה ומחריב בה. וראה גם לעיל הע' 7. וכעיי"ז מצינו בכ"מ לחלק בין שינה במזיד ולא הזכיר גבורות גשמים וכדו' שחזור לראש לשח במזיד שחזור למקום שפסק (למאן דס"ל הכי), דשיחת חולין עדיף דלאו בת מינה היא ואינה מקלקלת].

אמנם, אף דרב גוברי' דמהרש"ק, וחורפי' מחליא ל"י לשבח, לא מצינו סברא זו בשאר הפוסקים בנדר"ד ולא בכיו"ב. [ולכשתרצה, יש מקום להוכיח גם מהכרעת רוב ככל הפוסקים בנוגע להקדמת יעו"י לרצה, וכן גם בנוגע להזכרת על הנסים שלא במקומו, אף שיש לחלק קצת בין הדבקים. ולהעזיר גם משו"ת שו"מ מהדו"ת סס"ן]. ואם לדין יש תשובה, שהרי אין הנדון דומה לראי', דהתם מיירי בשחט לשם קרבן אחר, כחטאת לשם עולה, שאינו שייך כלל לקדושת קרבן זה, וממילא גרע מלשם חולין, שאין בכח חולין לעקור חלות שם הקרבן. אבל בנדר"ד דקאתינן עלה מטעם שאמר שקר

ולענין זה עכ"פ אהני סברת החולקים שהוכיחו שהוא בכלל חגה"ס.

ועדיף מיו"ט דאיכרי שבת, דהתם אין שייכות ביניהם, אלא שנק' בשם שבת ע"ש השביתה, והוא רק שמשותפים בשמות ולא במהותם, אבל שמע"צ הוא תשלומין לחגה"ס ואגידא ב', הן לענין תשלומי קרבנות והן לענין מצות שמחה שנוהגת שמונה. והרי בתושב"כ לא נז' כחג בפ"ע, וישנם רק "שלש רגלים" ולא ד' רגלים¹². ובפרט לנוסח (שהוא גם נוסח דידן) "יום שמע"צ החג הזה", שטפל לחג, וכל' הגמ' (יומא ב, ב), ששמיני נק' "טפל ידידי" לגבי סוכות שהוא "עיקר רגל"¹³, וכמודגש בשם "שמיני" גופא¹⁴.

והדרינן לדינא דמזכיר מאורע שלא בזמנו, שאם אינו שקר אינו חוזר. (וזהו בנוסף להנ"ל שגם בשקר מוחלט לא הוכרעה ההלכה ובספק עומד, וכיון שאא"פ להתפלל נדבה בשויו"ט אינו חוזר מספק).

בתפלתו, שפיר איכא למימר שאי"ז שקר, דמישך שייכי אהדדי. ואדרבה, כל הפוסקים אזלי בתר איפכא, שבמאורע שלא בזמנו כתבו לחלק (בכמה אופנים) אם הוא שקר מוחלט או לא. ומגופו מוכרע, שהרי בב"י סוסי' קח הביא דמרא דהאי שמעתתא, שמאורע שלא בזמנו ל"ה הפסק, הוא האר"ח שהביא כן בשם רבינו יונה, ודקדק כן מזה שבהבדיל בשתיקתו יצא, אלמא דמאורע שלא בזמנו ל"ה הפסק, אף דהתם הוא בת מינה. ואדרבה, מה"ט גופא כתב הט"ז שם סקי"ב לחלוק על המחבר, דשאני הבדלה שזמן הבדלה בעת ההיא אלא שהבדיל כבר בתפלתו הראשונה. וראה גם בט"ז סתרצ"ג סקי"ג לענין על הנסים בט"ז באדר. אבל במג"א שם משמע דס"ל הכי בכל מאורע שלא בזמנו (וראה לעיל הע' 7 בדעת המג"א). שו"מ שכבר תמה על דבריו בבאר יעקב קרויזהאר סוסי' קח. וראה גם חזו"ע חנוכה ע' קצד. אלא שכ"ז לגבי מאורע שלא בזמנו. אבל, בדין הזכרת שם החג שפיר יש מקום לסברא זו, שאף אם נאמר שא"צ להזכיר שם חג פלוני במזכיר חג אחר גרע טפי. ובשו"ת שנות חיים נראה שעירבם אהדדי, עיי"ה. וראה להלן הע' 58.

(11) וגם למשנ"ת להלן (בפנים ס"ח) שלדעת הרמב"ן ה"ז רגל בפ"ע לכ"ד ולא רק לענין פז"ר קש"ב – מ"מ סוכ"ס שייך לחגה"ס – ראה גם להלן הע' 35. וראה בשיחה שבהע' 13, שבדעת אדה"ז משמע דלא ס"ל כרמב"ן.

(12) ראה ריטב"א סוכה מז, ב. ולהעיר מאוה"ת וישב ע' 536. שמע"צ ע' א'תשעא. שם ע' א'תשעג. תורת שמואל תרל"ד ע' שצא. תרל"ז ח"א ע' קכח ובהערות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע. ובלקו"ת ברכה (צה סע"ג ואילך), דג' רגלים היינו נשואין ושמע"צ – היחוד. (וראה בהע' הבאה ולהלן הע' 42). וראה סמיכת חכמים בהקדמה (טז, ב) שהוא רגל נסתר שבתורה מפורש רק ג' רגלים, עיי"ש ההשוואה לג' רגלי מרכבה שהם האבות, והרביעי נסתר שהוא דוד.

וראה לקו"ש חל"ג ע' 184 שהגדר דשמע"צ הוספה לג' רגלים (וע"ד ההוספה דיו"ט שני), ובפרטיות – הוספה לחגה"ס (ראה שם ע' 181 ע"ד הפשט). וביסוד הדברים – ילה"ע שכ"מ בבמדבר פכ"א, הובא באוה"ת וישב שם: אמר הקב"ה אני מוסיף לכם מועדות שתשמחו. וראה שפ"א סוכות תרל"ו (צג, ג). וראה גם בית אהרן (כהן) מועדים סמ"ד.

(13) ראה מהרי"ל הל' החג אות ה. ועוד. וכעיי"ז בט"ז סתרס"ח סקי"א. ושם שרק לענין פז"ר קש"ב חלוק, "אבל בלא"ה חד חג הוא". וכ"מ בל' הגמ' יומא שם. וכ"ה בכ"מ, וגם בדא"ח – ראה במאמרים שנשמנו בהע' הקודמת. ועוד. וראה שיחת אהש"פ תשכ"ד בדעת אדה"ז. ולהעיר מל' אדה"ז סתרס"ח סכ"ב: רגל בפ"ע לענין כמה דברים.

[וכ"ה ע"ד הקבלה, שסוכות הוא יסוד, ושמע"צ – מלכות, "לאתחברא בכלה דילי' וכו' בחיבורא חדא" (ווי"ח תיקונים חדשים צג, ג). וככ"מ בדא"ח (ראה מאמרים הנ"ל. ועוד), שסוכות הוא יעקב, תפארת, ושמע"צ – יוסף (ע"פ זח"א רח, ב), בחי' יסוד, אלה תולדות יעקב יוסף, שיעקב ויוסף הכל א' (ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 833), דגופא וברית חשוב חד. (ולפעמים מבואר שסוכות גבורה ושמע"צ מלכות – ראה פע"ח שער מקראי קודש פ"ד. אור החמה לזח"ב ככד, א. הגהות מהרח"ו לזח"ג צו, א. וראה קהלת יעקב ערך סוכות). ויתר על כן, ראה בזח"ג (שם) ששמע"צ הוא שלימו דחיותא. ובניצוצי אורות שם מבאר שר"ל שאינו יום א' לפי שמחובר עם חגה"ס שהוא ז' ימים, ולכן הוא תשלומין לסוכות. ומתאים גם להמבואר בכ"מ בדא"ח ששמע"צ היינו הקליטה בפנימיות דחגה"ס (מקיף). וראה להלן הע' 42.]

(14) ראה לקו"ש ח"ג ע' 833. ח"ט ע' 227. ועוד.

ד

דעת אדה"ז בדין הזכרת שם החג

ומשו"ה, עיקר השקו"ט צ"ל בשתיים: א) אם הזכרת שם החג מעכבת, שבענין זה לא מהני הסברא הגז', דמישך שייכי לחגה"ס, כיון שלסברא זו צריך להזכיר שם החג עצמו. ב) גם אם הזכרת שם החג אינה מעכבת, יתכן שבהזכיר שם חג אחר אפשרי להזכרה קמייתא (כדלהלן סי"א).

ומצינו בזה, שדעת אדה"ז (בסתפ"ז ס"ב. ועיי"ש גם בס"א במוסגר) שצריך להזכיר שם יו"ט זה, ומדבריו מוכח שמעכב בתפלתו. ודוחק לומר שכיון שכתב "כגון" משמע שאי"ז בדוקא¹⁵, שהרי משנה יתירה היא, ולמ"ל, ועכצ"ל שבא ללמד שמעכב¹⁶.

15) ולהעיר שבנוסח האשכנזים אין ביעו"י הזכרת יו"ט כלל (דלא ככתפלה שמזכיר לפנ"ז "מועדים לשמחה"). וגם בנוסח דירן בחוה"מ אין מזכירים יו"ט (בשאר תפלות. אבל במוסף אומרים עכ"פ "יום מק"ק הזה". אבל בנוסח הספרדים אומרים כך בכל התפלות). וי"ל שמשו"ה הוצרך להדגיש שמזכיר שם החג. אבל ג"ז דחוק, שהרי בודאי מיירי באומר יעו"י כדבעי. וגם מדוע צריך להזכיר שם יו"ט זה דוקא, ותיסגי באמירתו "ולשלוש ביום חג" או "חג זה", ותו לא. ואיך שיהי', כ"ז דחוק ביותר. גם אפ"ל שבא לשלול הזכרת יו"ט אחר (שלכמה דעות אף שהזכרת שם החג אינה מעכבת במזכיר חג אחר גרע טפי, ראה לקמן ע' 58). אלא שאין דרכו של אדה"ז להביא דינים מחודשים ודלא שכיחי. ועוד, שאי"ז במשמעות פשוטת לשונו. ובכלל, נראה יותר לפענ"ד מחמת מרוצת לשונו, שמש"כ אדה"ז "והזכיר שם יו"ט זה" קאי ארישא, ושיעור דבריו כך הם: אם הזכיר יו"ט בברכה אחת מהן [ומביא דוגמא לכך – כגון שאמר יעו"י בעבודה ונעור זאת, שבברכה זו שאמר] הזכיר שם יו"ט זה יצא".

16) והנה, יש שהעירו מדין שכח להזכיר מעין המאורע בברהמ"ז, ומברך ברכת אשר נתן לנו וכו', שבשלה"ג ברכות לו, א בדפי הרי"ף כתב שאף שדעת הראב"ד שצריך לפרט שם החג, אבל שאר הפוסקים ל"כ כן. וגם בריטב"א ברכות מט, א ובאגור סרנ"ד הביאו כן גם מהראב"ד. ובמאירי ברכות שם שגדולי המפרשים כתבו להזכיר שם החג. וראה תהל"ד סקפ"ח סק"א. אמנם בטושו"ע סקפ"ח ס"ו ובשו"ע אדה"ז ס"ח נזכר להדיא לפרט שם החג גם בזה.

אלא, שאין להכריח משם שמעכב בברכה. ואף שלהלכה קייל"ן לפרט היינו לתחילה אבל לא מסתבר לאפושוי פלוגתא, מן הקצה אל הקצה ולומר דלדין גם בדיעבד מעכב (ראה תהל"ד שם). ועוד, שרוב הראשונים השמיטו הזכרת חג פלוני מנוסח הברכה, וכנראה הראב"ד יחידאה ורק לחומרא עבדינן כוותי'. ויש מקום אתנו להוכיח שאינו מעכב ממש"כ ה"ט"ז שם סק"ד שבאינו יודע נוסח הברכה סגי בפתיחת וחתמת הברכה, ובלשון אדה"ז שם ס"ח: כיון שהוא אומר עיקר הברכה שהוא להזכיר שבת או יו"ט בברכה בשו"מ בפתיחה ובשם לבד בחתימה.

ואולי מקום לומר ולחלק בין הזכרת קדושת היום בברהמ"ז לתפלה (וראה גם תהל"ד שם), שבברהמ"ז חובת הזכרת מעין המאורע היא רק מדרבנן¹⁸, משא"כ בתפלה. וטעם החילוק, שבתפלה הוא מדין מקרא קודש, לקדשו בתפלה (ראה פירש"י וריטב"א שבועות יג, א. ושם, דקס"ד שיו"כ אינו מכפר אם לא קראו מק"ב בתפלתו (אבל ראה בתוס' שם). פירש"י עה"ת אמור כג, לה. רמב"ן שם כג, ב. והובא בב"י סתפ"ז ד"ה ותתן. ובשאלות יתרו שאילתא נד בשם ברייתא: מקרא קודש זה קידוש היום. וראה העמק שאלה שם סק"א. וראה בהגהות ראשון לציון להגרי"פ שם. ובהעמק שאלה שם סק"א הראה מקורו ברה"ל לב, א (לגבי ר"ה בפרט. וראה אצלנו בלוח יומי לר"ה בדיני מוסף מש"כ באו"א). והדברים עתיקים), והיינו שהחוב הוא לקדשו בקדושת היום¹⁹, ובאו"א קצת שהוא מדין קידוש לזכור יום השבת בדברים, ולהדעות שגם ביו"ט הוא מה"ת "שכולן שבתות ה' הן". אמנם, ההזכרה בברהמ"ז אינו מגדר קדושת היום, אלא חובת הזכרת מעין המאורע, מדין בכל יום תן לו מעין ברכתיו (ראה פירש"י סוכה מו, א)². וצ"ע בל' הגמ' ברכות מח, ב: אומר קדושת היום באמצע. וכ"ה ברמב"ם פ"ב ה"ה. ובכ"מ. (וראה בשוה"ג להע' 52).

[ונכבר כתבו לבאר (רשימות שיעורים ברכות מח, ב. ועוד), שמה"ט בתפלה תיקנו לתחילה שיהא בברכה בפ"ע, להורות שתפלת שויו"ט אינה רק הזכרה לחוד, אלא גדרה היא סוג תפלה אחרת, משא"כ בברהמ"ז שהיא בתור הזכרה לחוד ואינה בברכה בפ"ע (וזולת בשכח להזכיר)¹⁷. וראה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"א בנוגע לברכת אשר נתן (בשכח להזכיר מעין המאורע ברה"ה, שאינו אומר ודברך אמת כבקידוש והפטרה): ברכה זו אינה חובה משום קדושת היום אלא

במקום הזכרה בעלמא שביעלה ויבוא. (ויל"ד, שאין הכוונה להגדיר מהות חובת ההזכרה כ"א כפשוטה שבברהמ"ז מעיקרא אין כאן חובת ברכה, כ"א בטעה שאז עומדת במקום ההזכרה שביע"ז, משא"כ בקידוש והפסטה שמלכתחילה נתחייב בברכה. וכ"מ במקור הדברים בשו"ת מהרי"ל סי' קמו). ובסגנון אחר, שבתפלת שו"י"ט הזמן גורם חיובו, שנתחייב מחמת הזמן להתפלל תפלת שו"י"ט, אבל בברהמ"ז החיוב אינו מחמת הזמן אלא מחמת האכילה והסעודה, אף שבפועל לאחר שאכל ה"ז דין הזכרה בברהמ"ז ולא בסעודה. ועצ"ב. (אבל ראה מור וקציעה סתרצ"ה ד"ה עיין שכתב סברא להיפך ומה"ט גופא)).

ועפ"ז י"ל, ובהקדם שבקדושת החג ישנן ב' גדרים, קדושה הכללית שבכל יו"ט בשוה, וקדושה פרטית שבי"ט זה (וכדיוק נוסח הספרדים ונוסח דידן, ותתן לנו מועדים וכו') את יום חג פלוני הזה ואת יו"ט מק"ק הזה זמן וכו' מק"ק. וכבר האריכו בזה. ואכ"מ). וי"ל, שבדין קדושת היום נוגע להזכיר גם קדושה פרטית של אותו יום, שכל יו"ט הוא גדר מק"ק בפ"ע, משא"כ בדין מעין המאורע, שהוא מעין ברכותיו, דמאי לדין כל מין תן לו מעין ברכותיו (ראה ברכות מ, א). שבאמר שהנ"ב בדיעבד יצא על כולם, וממילא ל"ש בזה משנה ממטבע בהזכרה שאינה מעכבת (וראה עוד מזה להלן בהע' 34), שהזכרת שם החג בברהמ"ז אינה מעיקר הברכה (וראה בארוכה להלן בשוה"ג להע' 49).

וי"ל בסגנון אחר עפ"מ ש"כ בכ"מ (וראה שו"ת בשמים ראש ספ"ז, הביאו בהגהות רע"א סי' קפח ס"ח, אבל הוא מטעם אחר), שגם למ"ד שבלא הזכיר מעין המאורע ה"ז כלא התפלל כלל (והעמיסו כן בדעת חכמי פרויניציא שחזור ומתפלל גם אם כשחזור ומתפלל לא ירויח כלום שבלא"ה אינו יכול להזכיר שעבר זמנו – ראה תוס' ברכות כו, ב ד"ה טעה. שו"ע אדה"ז סי' קח ס"ז. וש"נ. וראה לקו"ש ח"א ע' 16 הע' 13), מ"מ בברהמ"ז שאני, שהיא רק בגדר הזכרה לחוד, לפי שהזכרת מעין המאורע היא תקנה נוספת מדרבנן. והרי אפי' בג' ברכות עצמן י"א שאין מעכבות זא"ז (ראה שו"ע אדה"ז סי' קצד ס"ג. וראה שו"ת אורח ישראל גרוסמן סכ"ב לגבי מעין המאורע). וראה בשוה"ג⁷. ועפ"ז, כיון שבתפלה (לחכמי פרויניציא עכ"פ) חובת ההזכרה היא מגוף גדר התפלה, ועד שהוא כאילו לא התפלל כלל (וכן גם לגבי קידוש – ראה שו"ת מנח"י ח"י ס"מ. ועוד), מובן שנוגע פירוט הזכרת קדושת היום כדבעי, משא"כ בברהמ"ז.

אבל, לכתחילה ודאי צריך לפרט שם החג גם בברהמ"ז. וגם בנדר"ד – שמע"צ ולא חגה"ס, וכמפורש בגמ' (סוכה מז, ב) מדין ברכה בפ"ע, ובכמה ראשונים מדין רגל בפ"ע⁸.

ויל"ע למעשה אם בברהמ"ז שאני לן ונאמר שאם הזכיר יו"ט בכלל (כבנוסח דידן. ויל"ע אם י"ל כן גם לנוסח שאומרים רק חג פלוני ואין מזכירים יו"ט בכלל, דסמי מכאן מילת הסוכות וכאילו אמר ביום חג הזה), שא"צ לחזור בהזכיר חגה"ס, כיון שלא מצינו להדיא שהזכרת שם חג פלוני מעכבת בברהמ"ז. ועוד, שמחלוקת הראשונים בברכת אשר נתן אם צריך לפרט שם החג, ואין טעם וסברא לחלק בין ברכת אשר נתן בשכח לעיקר ההזכרה ביעו"ל⁹. ואף, שבברהמ"ז גופא לכו"ע צריך לפרט עכ"פ לכתחילה, וכדמוכח בגמ' (ומה שלא נזכר להדיא פירוט שם החג ברמב"ם ברכות פ"ב ה"ה (ועוד) – בפשטות ה"ט שבכלל לא הביא נוסח יעו"י וסמך אמ"ש בהל' תפלה), משא"כ בשכח, שנחלקו בזה – אין בזה כדי להוכיח בנוגע לדיעבד ולהצריכו לחזור ולברך. וי"ל, שבברכת אשר נתן שהיא במטבע ברכה קצרה לא הצריכו לפרט¹⁰. ועו"ל. וראה מה שכתבנו להלן הע' 52 למיסבר סברא באו"א, ולבסוף דחוי' קרינן לה. והסברא שגם להדעות שא"צ להזכיר שם חג (ובענינו – לגבי ברהמ"ז) בהזכיר חג אחר אפסדי' להזכרה קמייא – ראה להלן הע' 58 – יש מקום אתנו לחלק דשאני סוכות ושמע"צ השייכים זל"ז, וע"ד שכתבנו לעיל בפנים (ס"ג) בנוגע דין מאורע שלא בזמנו. ועצ"ע. וראה בהע' הנ"ל שכתבנו לחלק בין הדבקים שבמוסף שאני דחמיר טפי, עיי"ש.

ועוד איכא בגוה, שגם דין הזכרת מאורע שלא בזמנו קיל טפי בברהמ"ז, שבהפסק בשיחה בברהמ"ז אינו חוזר, ראה קצוה"ש (דלעיל הע' 7). וחזי לאצטרופי גם השיטות (תוס' סוכה כז, א ד"ה אי. רשב"א ורשב"ץ ברכות מט, ב. ריטב"א שם בשם י"א. הגהות אשר"י סוכה שם. ועוד) שבשכח מעין המאורע בברכת המזון ביו"ט אינו חוזר (חוץ מליל ראשון של פסח ושל סוכות). וכמה אחרונים נקטו כן למעשה משום ספק ברכות – ראה שו"ת יוסף אומץ סמ"ח. לב חיים ח"א סי' ק. בא"ח חוקת סכ"א. כה"ח סי' קפח סכ"ד. ועוד. וראה שו"ת יבי"א ח"ו או"ח סכ"ח ובמילואים לשם. ח"ו סכ"ח סק"א. וש"נ).

ומפ"ז הכרענו שברהמ"ז שאני, וספק ברכות להקל.

(א) ראה רא"ש ברכות פ"ז סכ"ג. או"ח ח"א סי' ר. ועוד. ואספם כעמיר גורנה בשו"ת יבי"א ח"ו סכ"ח ושם ח"ו סכ"ח. אבל מש"כ שם לדחות דברי האומרים שהמסופק צריך לחזור לפי שהזכרת מעין המאורע מדאורייתא מחמת דברי הראשונים הנ"ל – יש ליישב

שכותנתם שחזקו להזכיר מעין המאורע ה"ז כבחה"ז גופא שהיא מדאורייתא (גם לולא הסברא שחזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר).

ובא"א, שהרי בועל הנסים בחנוכה ופורים אין מחזירין לפי שהוא מדרבנן, ומוכרח שבשאר הימים מחזירין לפי שהיו"ט דאורייתא, וממילא גם תקנת מעין המאורע נגדרת אחריו, שההוספה בעיקר, וחשיב כיש לו עיקר מה"ט, משא"כ בדרבנן ה"ז כתקנתא לתקנתא – ראה כע"ז בשו"ת בית שער'ם סע"ז. זאכ"מ.

(ב) וכבר כתבו עפ"י דעת הרמב"ם (תפלה פ"ה ה"ז. ותלוי בחילוקי ג' שם) שבתתפלה תפלת חול בשבת יצא, שנתקשו בזה טובא – לפי שבשבת אין גדר מק"ק, והוא רק בגדר הזכרת מעין המאורע.

(ג) אמנם, ד"ז לא יכון בדעת הרמב"ם שבתתפלה של חול בשבת יצא, משא"כ בלא אמר רצה שמחזירין, וכבר הקשה המאירי ברכות כא, ב, בדעת הרמב"ם דמאי שנא אה מהא. ויש שביאר, דאדרבה להרמב"ם חייב להזכיר קדושת היום בברהמ"ז מה"ט מחמת חובת זכור את יום השבת (ולשיטתו שגם קידוש יו"ט וגם הבדלה מה"ט), והדברים כמעט מפורשים בבה"ג הל' קידוש והבדלה, והובא באו"ח ח"ב סכ"ה, דאע"ג דמדבר בקידושא צריך לאידכורא בצלותא וברהמ"ז מ"ט תרי קראי כתיבי זכור וזכרת. אלא שלדידי' גם בתפלה הוא מדין קידוש, ולהרמב"ם הוא רק בברהמ"ז. ועצ"ע.

(ד) איברא, שיש ידיים מוכיחות להיפך, מזה גופא שתיקנו לברך ברכת אשר נתן וכו' בשבת מעין המאורע בבהמ"ז, משא"כ בהזכרות בתפלה שבשבת אינו מברך בפ"ע. וה"ט, שההזכרות שבהמ"ז הן בגדר ברכה לפי שנקללת בברכה ש"ב מלכות וכאלו פותחת בברוך (ראה ברשב"א ברכות מט, ב ד"ה ברוך, הובא בב"י סי' קפח ד"ה ואם טעה. שו"ע אדה"ז שם ס"ט). אמנם, בכ"מ נה' באו"א בטעם החילוק שלא תיקנו ברכה מיוחדת בשבת להזכיר בתפלה. והארכנו מזה בבירור הלכה בענין השוכנת ועל הנסים במילואים (כב) בהערה. וכן מוכרח לכאן מלי' אדה"ז שבפנים.

גם צ"ע בעיקר סברא הנוכרת, שבתתפלה אי"ז הזכרה לחוד ומה"ט היא ברכה בפ"ע, דאדרבה מן הדין ראוי להתפלל י"ח ברכות בשויו"ט ולהזכיר קדושת היום בברכה אחת ורק שהקלו להתפלל ז' ברכות שלא להטריחו. ויש ליישב עפ"י שאמרו בברכות כט, א, דו' דשבת תיקנו כנגד ז' קולות שאמרו דוד על המים, ובפני"ו שם הקשה דתפוק ל' שמעיקר הדין צריך ז', ג' ראשונות ואחרונות ואמצעית משום קדושת היום. ומיישב דאל"ה היו כוללים קדושת היום בברכת עבודה, עיי"ש. ונמצא שגם אחרי שהקלו שא"צ להתפלל י"ח ברכות היתה תקנה מיוחדת שתהא ברכה בפ"ע. (אלא שבגמ' נה' טעם המספר, ובפנים נה' גדר התקנה. ועצ"ב).

(ה) ורא"י מזה שגם בשבת מעין המאורע יצא יד"ח זימון (שו"ע או"ח סי' קפח ס"ט. אבל יש חולקים, ראה ריטב"א ברכות מט, ב). ואולי איכא למימשע הכי גם מדיוק לשונו דאדה"ז סי' קפח ס"ד שבשבת רצה בשבת ר"ח וחזרו לראש "צריך להזכיר גם של ר"ח לכתחילה", ולכאן מאי קמ"ל, שהוא רק לכתחילה, שהרי פשוט שהזכרת ר"ח אינה מעכבת. ואולי ר"ל שד"י אינו חובה בברהמ"ז, רק מחמת הטעם "שבכל ברהמ"ז צריך להזכיר של ר"ח". ונפ"מ, שגם בשאר הזכרות מעין המאורע המעכבות, כשחזרו ומברך מחמת הזכרה אחרת, אף שצריך להזכיר כולם עוד פעם, אי"ז מעכב כיון שכבר אמרו בפעם הראשונה (אבל ראה פמ"ג בא"א סק"ג. לברשי שר שם. משנ"ב סקכ"ט. וראה משה"ק ע"ז בוכרון שמואל סכ"ב. ומלי' אדה"ז שביאר באו"א משמע קצת כדברינו). ונחלקו בזה אחרונים – ראה ברכת הבית שיו"ט סכ"ט וש"נ. וראה קצוה"ש סמ"ז בבה"ש סקט"ו. שלמי תורה שבעות סט"ו. צהר אהל ברוך ע' תרל. (ויש שר"ל להיפך, דברהמ"ז לכאן ה"ז כלא ביוך, ראה מילואים למקראי קידוש פסח ח"ג סכ"ה. ז' בוכרון דרור יקרא ע' רכא ואילך. ועוד. וכ"מ מפמ"ג ומשנ"ב הנ"ל. וכו"ה לסברא שבמור קציעה שבפנים ההערה).

(ו) ואולי ולהוסיף ע"פ סברא הנ"ל שבתתפלה היום הוא המחייב, ובברהמ"ז האכילה היא המחייבת, שמק"ק תתפלה שייך למהות היום, וענינו – גוף קביעות החג דשמע"צ, שהוא רגל בפ"ע ואין שם סוכות עליו, וממילא ל"ש לקדשו במק"ק דסוכות, שהרי פי' מק"ק הוא קריאת שם (ראה פי' רס"ג עה"ת בא יב, טז. ושם אמור כג, ב: מקראי קודש אשר שמותייהם מיוחדים אשר חובה שתקראו אותם בשמות מיוחדים בזמניהם. וראה בהקדמתו למנין המצות. אזהרות שלו ענין מ. וראה מה שהאר"ק בס' בשבילי המועד סי' ב). אבל בברהמ"ז שחיוב ברהמ"ז נובע מחמת האכילה, ולגבי חובת הסעודה שהיא משום עונג, כל הדי"ט הם בשוה, ואין גדר סעודה מיוחדת מצד ענינו הפרטי שמע"צ. וכשי"א אם חובת אכילת פת היא מצד גדר שמחה (ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"ו. ואכ"מ) שחובת ושמחת בחגך דסוכות נמשכת צ"ב שמע"צ, ואדרבה – לגבי עיקר חובת שמחה (בבשר שלמים) שהיא רצון הוצא. והרי חובת סעודה – אינה בכלל פז"ר קש"ב. אבל להעיר מרד"ל ליל ג' דהח"ט תשי"ז (ע"פ סרט הקלטה), שמשמעות הדברים שגם בענין השמחה ה"ז (מעין) רגל בפ"ע. (אלא, שמצד דין רגל או ברכה עליו לפרט שם החג לכתחילה, אבל אינו מעכב, משא"כ בתפלה שההזכרה היא מצד מהותו של יום).

קש"ב. אבל להעיר מרד"ל ליל ג' דהח"ט תשי"ז (ע"פ סרט הקלטה), שמשמעות הדברים שגם בענין השמחה ה"ז (מעין) רגל בפ"ע. (אלא, שמצד ה'להעיר בשו"ע אדה"ז רס"י תקט"ה שהביא קרא דמק"ק לגבי חיוב כבוד ועונג, פשוט שאין הכוונה דהמתה ילפינן חובת עונג, שהרי כבוד ועונג הן מדר"ס (כמפורש בס"ה. והאר"ק בזה בסרמ"ב ס"א. אבל הביא שם גם דעת החולקים), ור"ל שמק"ק בא לגלות שיו"ט הוא קודש, וממילא קרא לקדוש ה' מוכרח קאי על יו"ט. ועצ"ק, שהרי לסברא זו דכבוד ועונג מדר"ס ודרשה דמק"ק לקדשו במאכל ומשתה היא אסמכתא בעלמא (ראה קר"א שם). הה"נ שייך כן לגבי לקדשו בתפלה. אבל חלוקים הם, שמק"ק תתפלה היינו גוף הענין דמק"ק לפי פשוט, לקרוא קודש, אבל חובת סעודה היא מדרשה ואסמכתא בעלמא. (אמנם, כבר נה' לעיל, דהיינו רק חובת הסעודה שכתוצאה מזה מתחייב ברהמ"ז, אבל ההזכרה עצמה בוראי בגדר קריאת שם היא)).

אמנם, כאן אתנו מקום להעיר, שבכ"מ משמע שאמירת יעו"י אינה משום חובת סעודה, כדמשמע בפשטות בגמ' (ברכות מט, ב), אלא אדרבה כל עיקר חובת סעודה היא בכדי שיוכל להזכיר מעין המאורע – כ"מ ברשב"א ברכות מט, ב ד"ה תפלה (בתחילה), ובל' אדה"ז סי' קפח ס"א וסי"ד. וכן יל"פ בל' הגהת מהר"ל לשו"ע אדה"ז שם ס"י. וראה גם שערי תפלה ומנהג פורים (אשכנזי) סט"ז (ע' צו ואילך). קובץ הערב"ה חגה"ש תשס"ו. ועפ"י יומתק דעת האומרים שבשבת מעין המאורע ביו"ט אינו חזר מחמת סב"ל (ראה בפנים ההע' בסופה), אף שהמחלוקת במצוה (אם חייב בפת) ולא בברכה – דהאי"ה המחלוקת במצוה כאן עיקרה משום הברכה. ומיושבת הקושיא מדידי' אירידי שבשו"ת יבי"א ח"ט או"ח סמ"ז סק"ב. וראה שו"ת שמש ומנן ח"ב או"ח ס"ה בשולי התשובה שדחה. וראה דברי עני ברכות ס"ג בארוכה. אבל לא נחתו לכל הנ"ל.

(ז) אלא שגמ"ל בהע' הקודמת בנוסח האשכנזים אין ביעו"י הזכרת יו"ט כ"א שם החג, ושפיר חייב להזכיר שם החג. וגם בנוסח דידן שאומרים יו"ט מק"ק ביעו"י הרי בחוש"מ אין אומרים. אלא שבחז"מ בלא"ה אינו מעכב, שהרי אינו חזר כשלא אמר יעו"י.

(ח) אבל ראה תרי"ו ברכות לו, א ד"ה לאות בשויו"ט הוא בגדר מטבע ארוך. וצ"ע בכלבו ורא"ה הל' ברהמ"ז, שבח"ח הוא מטבע קצר, שהרי בנוסח דידהו דומה באריכותו למטבע דשויו"ט. וראה נשמ"א כלל מז סק"ה. אבל בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"א הביא טעם אחר לזה שאינו חותם ברי"ח, וה"ט לפי שטעם הנ"ל אינו עולה יפה לדידן שחותמים גם ברי"ח.

[והנה, בשו"ע אדה"ז (סתפ"ז במוסגר שם, ונכפל ב"פ שם), נראה שנסתפק בעיקר גדר חובת הזכרת קדושת היום באמצע הברכה (וראה גם במוסגר בס"ג). ויש מקום לפרש בדבריו שנסתפק אם בכלל הזכרת קדושת היום מעכבת כשחתם כדין. ולכאורה כ"ה משמעות הפשוטה בדבריו. ואולי כוונתו לד' המג"א (סק"ב)¹⁷.

ומ"מ, מכיון שמדבריו להלן (ס"ב) יוצא שהזכרת שם החג מעכבת¹⁸, וגם יש מקום לפרש שהמוסגר אינו מחמת הספק כ"א מחמת שהכריע כן מעצמו דלא כמשמעות המג"א¹⁹, הכרענו כן למעשה²⁰. וכמדומה רגיל כן תמיד להכריע כמ"ש אדה"ז במוסגר, אא"כ במקום שנבחר הספק ממק"א.

וגם בנתיב החיים לדרה"ח (סי' קיא ס"ג) לא העיר מדעת אדה"ז בזה. ומשמע שנקט

(17) אלא, שיתכן בפירושו, שהספק הוא אם מהני באמצע הברכה, אף שאינו בתחילת הברכה. ובפרטיות, שחובתו לכתחילה להזכיר בתחילת הברכה וסמוך לחתימה ובחתימה (כבהתחלת ס"א). ובדיעבד – לצד אחד, מהני אם הזכיר רק באמצע ובחתימה, ולצד השני, צריך שיהא גם בפתיחה. (וגם ותתן לנו הוא בכלל הפתיחה, כדמוכח בשו"ת מהרי"ל, שהובא בט"ז סתפ"ז סק"ב). וכ"מ קצת לפרש במוסגר בס"ג. (וראה גם משנ"ב סתפ"ז סק"ג). וצע"ק שהרי בהתחיל ביעלה ויבוא א"כ ה"ז בגדר פתיחה.

וי"ל עוד, שכבר נתקשו בד' האר"ח (הל' פסח בסדר תפלות היום) והב"ד בשו"ע ס"ג (ראה שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"א סי' קצב. וראה בשו"ת בנין שלמה שבע' 62. ועוד), שבשכח אתה בחרתו ואמר יעו"י יצא, דהול"ל שגם להיפך בשכח יעו"י ואמר אתה בחרתו יצא. ולכן נסתפק אדה"ז אם יעו"י הוא לעיכובא. ודוחק קצת.

(אבל, בעיון בפנים בדברי האר"ח גופא יראה דל"ק, שעיקר דבריו בהמשך להקושיא במה שביו"ט שחל בשבת מניחין נוסח של שבת ומתחילים באתה בחרתו, ומבאר שאתה בחרתו יש כעין ישמח משה, ולרש"י צ"ל דוקא אתה בחרתו ולא סגי ביעלה ויבוא. ועז"כ שיי"א שאינו מעכב).

ולעצור, שאפ"ל ולדייק גם מל' המחבר באו"א, דלמ"ל להזכיר באופן שהתחיל מיעו"י, ועדיפא הול"ל שבשכח שניהם והתחיל מוהשיאנו יצא, דה"ז רבותא טפי כיון שלא נזכר שם חג פלוני. ומשמע קצת, דאה"נ שבזה לא יצא כיון שלא הזכיר שם חג פלוני.

ועו"ל להיפך, דמספק"ל בגוף הדין דמהני ההזכרה ביעו"י, לפי שהוא בל' תפלה (וכן גם בנוגע לוהשיאנו). ומדוייק גם בפירש"י ביצה יז, א ד"ה ואומר, ודלא כמהרש"ל שם. [אבל י"ל גם להיפך, דבל' תפלה עדיפא, ומה"ט נזכר בשו"ע דוקא באופן ששכח אתה בחרתו ואמר יעו"י ולא להיפך. אבל אינו, שהרי מצינו שנחלקו הפוסקים אם צריך להזכיר שבת עוד פעם ביעו"י אחרי שהזכירו בותתן לנו – ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ה. וראה בשו"ת בנין שלמה שם ובהערת המלבה"ד שהוכיח דמהני הזכרת יו"ט בכ"מ].

וראה עוד להלן הע' 52 שכתבנו אפשרות לפרש פי' נוסף בדברי אדה"ז, וכתבנו שם הנלפענ"ד שפי' ההוא אינו עולה יפה בלשונו.

ואף שעצ"ע בכוונת דברי אדה"ז, מחוורתא כדפירשנו מעיקרא.

(18) ולא מסתבר לחלק בין המתפלל ז' ברכות ל"ח ברכות, וכדלקמן הע' 52.

(19) וגם במג"א הבינו כמה אחרונים דלא קאי למסקנא. ואכ"מ.

(20) ואין הספק הנ"ל (בפנים ובהע' 17) בהבנת כוונת המוסגר מוציא מידי ודאו ממה שהכריע להדיא בפנים ושלא במוסגר (בס"ב). ולהעיר, שאף שבדבריו בס"א במוסגר כתב בל' "כגון" – כבר נת"ל בפנים שעכצ"ל דלאו מילתא יתירתא היא, ובא ללמד כאן אופן הנכון בהזכרת קדושת היום שהוא ע"י הזכרת שם החג דוקא, דאל"ה מדוע נצרך להביא דוגמא לדבר הפשוט. ועפ"ז מובן גם שכיון שנו' כבר חובת הזכרת שם החג ברישא (במוסגר הראשון) לא הוצרך לפרט עזה"פ בסיפא (במוסגר השני) פי' המלות ד"קדושת היום". וק"ל.

שגם דעת אדה"ז כדירה"ח שמעכב. וגם בכה"ח (סתפ"ז סקט"ז) נקט בדעת אדה"ז שלא יצא אם חיסר הזכרת קדושת יו"ט באמצע²¹].

ושוב, נחתנין לאסתפקתא הנ"ל, אם אמירתו חגה"ס מהני לחובת הזכרת שם החג, את"ל ששמע"צ בכלל חגה"ס הוא, אף שהוא רגל בפ"ע.

ה

שמע"צ רגל בפ"ע לענין הזכרת שם החג

אלא, שמפורש מראשונים שגדר רגל בפ"ע היינו לגבי ההזכרה בקדושת היום דייקא. ומכיון שכן, בלא הזכיר שמע"צ חסר העיקר – חובת אמירת קדושת היום ע"י הזכרת שם חג פלוני. ואדרבה, גרע טפי משאר שינוי, כיון שמלכתחילה תיקנו להזכיר דוקא שמע"צ ולא חגה"ס.

ותירה מזו, שלפ"ז נמצא שהוא בגדר משנה מוטבע שטבעו חכמים, כיון שהוא בעיקר הברכה²². ודומה ממש לחותם מקדש השבת ביו"ט, שלא יצא אף שיו"ט נקרא שבת, לפי ששינה מוטבע שטבעו, וכפס"ד אדה"ז הנ"ל (בסתפ"ז ס"א).

וגרע מהתם, שהרי יו"ט ודאי נקרא שבת בל' תורה ולכו"ע, ועכ"ז כיון שטבעו חכמים לחתום בהזכרת יו"ט דוקא לא יצא, משא"כ שמע"צ שבספק עומד אם הוא בכלל סוכות (ואדרבה – ישנן ראיות מוכיחות שאינו נק' חגה"ס²³), וממילא כשתיקנו להזכיר שם החג וקבעו שהוא רגל בפ"ע להזכרה אינו יוצא.

וכמה מהאחרונים שכתבו להקל²⁴ אינהו גופייהו ס"ל שאין הזכרת שם החג מעכבת.

21 וילה"ע עוד, שברדה"ח שם כתב כדעתו גם בדעת הפמ"ג (והוא בסתפ"ז במ"ז סק"ב. ובדרה"ח בכמה דפוסים נפלה ט"ס בציון מקורו), והיינו שלמסקנא הכריע בדבר, וראה גם עובר אורח שבה"ע 2 בשם הפמ"ג (ונפלה ט"ס שם ג"כ). אבל במשנ"ב סתפ"ז סק"א וכן בכה"ח שם סק"ז הביאו דמספק"ל. וגם המשנ"ב עצמו נראה שהכריע דלא יצא. ולהעיר גם מל' הרמב"ם תפלה פ"ה ה"ה: מעין אותו היום.

כן להעיר שבכ"מ הביאו משו"ת יד אליהו רגולר פסקים ס"י דס"ל שאין הזכרת שם החג מעכבת. אבל המעיין יראה שלא הכריע בדבר ובספק עומד אצלו.

עוד אחת אתנו, שבס"ח פארמא שתשי"א הזהיר באופן כתיבת סידור שמוכרח לפרט כל פעם שם החג, שלא יטעו ויאמרו שם חג אחר, וכן שלא יאמרו "חג פלוני". אבל אין מכאן הכרח גמור שטעות כזו מעכבת.

22 ואף שאין השינוי בחתימה, מ"מ מעכב, כיון שהוא בעיקר הברכה (ראה גם בשו"ע אדה"ז סס"ו ס"ב. סי' קפו ס"ד), לפי שהיא בעיקר חובת היום – כ"כ בס' החיים (שבה"ע 4). וכ"כ במאמר "סתרס"ח סק"א.

וכן נראה שתפס בברכ"י שם, ממש"כ לדמות לחותם במקדש השבת. נובס' החיים הוסיף בה, שבקידוש וברכה ותפלה בפרט צ"ל לשון מבורר טפי. (וצ"ע, שלא מצינו שד"ז תעכב בברכה. וראה פנ"י ברכות מ, ב). וראה גם שו"ת עמק המלך לבעל מסגרת השולחן הספרדי (ס"ב). וכ"כ מד"ע בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ג סצ"ז (אלא שנשאר בצ"ע). וכדרכו לא הביא מד' הברכ"י שכמעט מפורש כן בדבריו, ומד' שאר האחרונים.

23 אלא שנחלקו בזה וה"ה לכאן ולכאן. ובעיקר הרא"ה מגמ' (סוטה מא, א) שנק' חגה"ס, כבר כתבו לדחות בכמה אנפי, כנ"ל הע' 4.

24 שו"ת בית יהודה עייאש אור"ח ס"ד. חיי"א כלל כח סט"ו ובגשמ"א סק"ו. ועוד.

ומשו"ה באו להוכיח בשער, שאי"ז שקר, שגם שמע"צ בכלל סוכות לדעתם. אבל אילו נאמר שחובה להזכיר שם החג, וכדעת אדה"ז, מאי אחי לן שנק' גם בשם חה"ס, שהרי שינה ממטבע שטבעו להזכיר שם חג פלוני דייקא.

ויתירה מזו, שגם הברכ"י שהחמיר בדבר, כשמתחילה²⁵ נטה קו להקל בדבר, בהיות ועלה במצודתו להוכיח מתלמוד ערוך ששמע"צ בכלל חגה"ס²⁶, היינו גם רק להסברא שא"צ להזכיר שם החג, וכדבריו שם "לו יהי דאם אמר יו"ט מקרא קודש סגי"²⁷.

1

הזכרת שמע"צ מעכבת בתפלתו

ואין לומר שמה שאמרו ששמע"צ רגל בפ"ע, והיינו להזכיר בתפלה דוקא בשם בפ"ע, הוא רק תקנה לכתחילה²⁸ – שהרי פשוט שאם שינה ממה שטבעו לא יצא גם בדיעבד²⁹.

וילה"ר מכעי"ז במי ששינה וחתם מקדש ישראל והזמנים בר"ה³⁰ שהורו הפוסקים

וצ"ע בחכמת שלמה (דלעיל הע' 9) שה"ר ששמע"צ בכלל חגה"ס, ומה הכריע שיצא, מאיזה טעם קאתי עלה, אם הוא מדין מאורע שלא בזמנו, שבוה דן בספרו שו"ת שנות חיים (דלעיל הע' 10, ושם החליט הדין להחמיר, והבאנו מדבריו בה' הנ"ל), או דס"ל כאן שאי"ז גם בגדר שינוי מטבע, גם לגבי חובת הזכרת חג פלוני שמעכבת. ואף שנודע לכל צורב העוסק בחוקי צורב שאחז צדיק דרכו בקודש להיות נמלך בשינוי מקום, ששינה דעתו ממקום למקום בספריו, עדיין צ"ב קצת, שבספרו ס' החיים (שבה' 4) הכריע לחומרא וקאתי עלה מדין משנה ממטבע, והבאנו לעיל (הע' 22) מ"ש"כ שם, שמסתבר שצ"ל בלשון מבורר. וצ"ב איך נפלה סברא זו אחרי הרא"ה שהוא בכלל חגה"ס.

ובעיקר דעת המהרש"ק בנדון, נחלקו גאוני בתראי, שבשו"ת צ"א ח"י סכ"ח סק"ב נקט שחזר בו בחכמת שלמה להקל. אבל בשו"ת יבי"א נקט דסמי חדא (שבחכמת שלמה) מקמי תרתי ותלת.

ובאמת, מקום לפרש בדבריו בחכמת שלמה שיצא רק מה"ת, ושיעור דבריו הם: כעת נ"ל ראי' דיצא מה"ת, דבפרשת ראה וכו', וכ"ה הגי' בכמה דפוסים, ולא כבדפוסים אחרים: כעת נ"ל ראי' דיצא, מן התורה בפ' ראה וכו'.

(25) והיינו, אחרי שהביא כמה סברות להוכיח שבהזכרת שמע"צ גרע ממי שלא הזכיר המאורע כלל, שוב נטה תחילה להקל.

(26) אבל לבסוף, והכל הולך אחר החיתום, העלה שלא יצא מטעם אחר כנ"ל.

(27) וגם בברכ"י סתפ"ז סק"א משמע קצת, שאף שנוטה לומר שלא יצא ללא הזכרת שם החג, ודחה הוכחת הבית יהודה, דלא ברירא לי' מילתא בד"ז. וכ"כ מהרש"ם בדע"ת ובארחות חיים בסתפ"ז ובסת"צ, והובא גם בדברי הגאונים (חוקת הפסח מהדור"ב) סתפ"ז וסת"צ, שבברכ"י דחה הוכחת הבית יהודה אבל לא החליט לדינא.

(28) וסברא זו נזכרה בנש"א שם, וכן בברכ"י שם אף שבסוף דחה.

(29) והן אמנם שמשמעות דעת הרס"ג בסידורו (ע' קנ. שם ע' רנג-ד), שגם בשמע"צ אומרים חגה"ס הזה. אבל הוא דעת יחיד, ודלא ככל הראשונים. וגם בגמ' מפורש שמזכירו בשם בפ"ע, כנ"ל הע' 8. וגם דבריו אלו למיטב ידיעתי לא הובאו בשום מקום בראשונים שהגיעו לידינו. ועיקר ההוכחה אינה ממש"כ בהדיא בנוסח התפלה, אלא מזה דבר השמט"ה, וקשה להוכיח מזה בדעתו. ובפרט שיתכן שהכת"י לא הגיע לידינו בשלמותו. ונדפס לראשונה מכת"י רק בשנת תש"א.

כן להעיר מפ"י הרס"ג (שהובא ברד"ק הושע ב, יג. והב"ד בהגהות רעק"א ברס"י תרסח) ד"חגה" קאי על ג' רגלים ו"מועדה" קאי על ר"ה יו"כ ושמע"צ. ומשמע דס"ל שאינו בכלל חגה"ס. וכן בס' הנ"ל גופא כמ"פ מפרט ומפרש החגים, שהם פסח שבועות סוכות ושמיני (ראה שם ע' קלא. ע' רנד (כנ"ל). ע' שסא – וד"ז הובא משמו גם באבודרהם דיני קריה"ת. אבל ראה שם בס' רס"ג ע' כ).

(30) והארכנו מזה בלוח יומי לר"ה (דשנה זו) במקומו. ומשם תדרשנו.

שלא יצא, אף שר"ה ודאי בכלל "הזמנים" הוא (משא"כ בשמע"צ שבספק עומד אם הוא בכלל חגה"ס³¹), דלכא"ו צ"ב, שהרי אינו דומה כלל לחותם מקדש השבת ביו"ט, דהתם ודאי עיקר שם שבת ע"ש שבת בראשית הוא, ובפרט שבשאר יו"ט אינו מזכיר שם החג בחתימה, ועכ"ז קייל"ן דלא יצא, וה"ט כיון שתיקנו בדוקא לחתום ביום הזכרון. ודון מינה לנדו"ד.

ז

ב' גדרים בשמע"צ: רגל בפ"ע והמשך לסוכות

וליתר ביאור, שיש כאן ב' נידונים: אם שמע"צ בכלל סוכות, ומהני רק לענין הזכרת מאורע שלא בזמנו, ובד"ז הוכיחו במישור ששמע"צ טפל לחג, ועד ש"חד חג הוא". ונידון נוסף – חובת הזכרת שמע"צ מחמת דין מעין המאורע, שלענין זה קבעו ש"אין שם חגה"ס עליו". והיינו, שגם אם נוכיח שבל' בנ"א נק' חגה"ס (שנחלקו בזה), ויתירה מזו – גם את"ל שכ"ה גם בל' תורה (שבאמת אין לנו ראי' גמורה בזה³²), מ"מ לענין חובת ההזכרה "אין שם חגה"ס עליו", וממילא שינה ממה שטבעו לענין הזכרה, וה"ז בדומה ממש לחותם מקדש השבת ביו"ט, אף שיו"ט נקרא לכו"ע שבת (ובל' תורה), ויתירה מזו בחותם "והזמנים" ברה"ה, שודאי כולל גם ר"ה, ועכ"ז אינו כתקנה וכנוסח שטבעו, ומשו"ה אינו יוצא.

וי"ל כל הנ"ל גם בסגנון אחר, שיש בשמע"צ ב' גדרים, המשך לסוכות, ורגל בפ"ע, והיינו שאף שבשאר עניניו הוא מכלל חגה"ס, לגבי פז"ר קש"ב הו"ע בפ"ע³³. ומכיון שלגבי חובת הזכרת שם החג (שהוא דבר המעכב בתפלה, כנ"ל) – ה"ז רגל בפ"ע, ועד

31 אלא שר"ה אינו בכלל הזמנים ונק' מועד ולא זמן. ועוד כתבו כע"ז באו"א. איברא, שהפוסקים שכתבו שאינו יוצא כתבו בעצמם שכ"ה לדינא אף דס"ל שר"ה בכלל זמנים, ראה בלוח שם. והארכנו קצת מזה גם בלוח יומי בדיני הדלקת נרות ביו"כ בהערה, עיי"ש.

32 וכדלעיל הע' 4.

33 וכלה"כ (אמור כג, לט. וראה שם לו): תחוגו שבעת ימים – וממשיך מיד – ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. והחילוק כמעט מפורש בתושב"כ, שבפ' אמור ופינחס נזכר שמע"צ, משא"כ בפ' ראה שלא נז' בכלל (וראה בחכמת שלמה בהע' 9 שכתב לה"ר מזה לענינו). וה"ט, שלענין שביתה ממלאכה וקדושת היום (שבפ' אמור), וכן לגבי קרבן מוסף (שבפ' פינחס) הוא רגל בפ"ע, אבל לגבי חיובי ראי' חגיגה ושמיחה (שבפ' ראה) ה"ז כהמשך לחגה"ס (ראה הררי קדם ח"א סי' קנא לפי דרכו. ובקובץ המאור חו' תסא השיגו. וי"ל). [וגם ע"ד הסוד – ראה להלן הע' 42].

וי"ל, שביסודו ושרשו הוא חלק מחגה"ס אלא שדין רגל בפ"ע מחדש שמפקיע גדר סוכות שבו (לפרטים הנ"ל), וכל' הפיט (מערבית דשמע"צ) שמיני ויתר לסוכה. ויומתק עפ"ז מש"כ רש"י (דלעיל הע' 9) "שאינן יושבין בסוכה", שבעצם מתחייב בסוכה אלא שנפטר מחמת דין רגל בפ"ע. וכ"מ בפסיקתא (דלהלן הע' 44). ובתנחומא פינחס טו: לכך נפטרין מן הסוכה כדי שיתפללו וכו'. וראה נעלה ביהודה (גליק) סוכה מח, א. המתיבתא תשנ"ו ע' קנג. ואולי יש לקשר עם המבואר בלקו"ש ח"ט ע' 229, ששמע"צ שאני משאר ימות השנה שבהם אין גדר דסוכת מצוה, אבל בשמע"צ ישנה המציאות דסוכה אלא שאין יושבין בה. וראה להלן הע' 35 בשי' הרמב"ן.

נולהעיר משיחת ליל משמח"ת תשמ"ח, דאדרבה היותו רגל בפ"ע מדגיש שבעצם שייכים זל"ז, שבדברים שאין שייכות א"צ ליתן סימן (פז"ר קש"ב) המדגיש החילוק. ובעצם כבר כתב כן הט"ז רס"י תרסח, דמדאיצטריך תלמודא לומר שהוא חלוק ממנו לענין פז"ר קש"ב ש"מ דבלא"ה חד חג הוא. וע"ד החסידות, שעיי"ז גופא שנקלטים בו הענינים דסוכות נעשה בו ענין חדש, רגל בפ"ע – ראה סה"מ מלוקט ח"א ע' שעג].

שאינן שם חגה"ס עליו, א"כ לא יועילו כל ההוכחות שהוא בכלל חגה"ס, שאי"ז נוגע להגדרת החג בענין תפלה.³⁴

ח

לדעת הרמב"ן שמע"צ רגל בפ"ע לכל דבר

והנה, כ"ז, אם נפרש שבשמע"צ יש גם התוכן שהוא בהמשך לחגה"ס. אבל מצינו שלש"י הרמב"ן (סוכה מח, א) ודעמ"י, גם מאן דלא חזי בראשון חייב בראי' וחגיגה בשמע"צ (ולא רק מדין תשלומין), וכן עובר בכל תאחר גם לפני שמע"צ כשעברו ב' רגלים וז' ימי החג. ולפ"ז, משמע ששמע"צ הוא רגל בפ"ע לכל דבר, ולא רק לענין פז"ר קש"ב, וכל' הרמב"ן: רגל בפני עצמו עשאוהו לכל דבר.³⁵

והיינו³⁶ שאי"ב כלל הגדר דהמשך לחגה"ס, וכל מהותו רגל בפ"ע³⁷, ורק שבלשון

(34) ולפ"ז מובן גם שאינו דומה לברכת שהנ"ב שהוא מטבע כללי, ועל כולם אם אמר שהכל יצא אף ששינה ולא אמר מטבע והודאה פרטית (וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חוברת ג בהע' 47, בהשקו"ט בחתימת מקדש השבת ביו"ט, מאי שנא מברכת שהנ"ב על שאר מינים. ובעיקר קושיא הנ"ל, באמת כ"ה גם בשאר הזכרות כגון המלך הקדוש שבאומרו הא-ל הקדוש נק' משנה ממטבע. וראה טל אורות (בי' על המרדכי) ספ"ק דברכות. אמנם, התם י"ל שהא-ל והמלך אינם כלל ופרט) – שכאן ה"ז נוגע לעיקר הגדרת החג, שלגבי תפלה "אין שם חגה"ס עליו". ובפרטיות יותר, דשאני התם שבברכתו לא שינה מהות הדבר (הפרי), אלא שבירך עליו בברכה כללית, משא"כ בנדו"ד שבהזכרה זו משנה מהות גדר החג. וראה חיי"א כלל ה"ס"ב שהעיקר שלא יאמר שקר על הדבר שמברך עליו. אבל בנשמ"א (דלעיל הע' 24) כתב לחלק בין ברכה קצרה לארוכה. נולהעיר מסברת ס' החיים (בהע' 22) שמעכב לפי שבתפלה צ"ל לשון מבורר].

ועוד זאת (ראה מה שכתבנו כע"ז בקובץ הנ"ל בנידון הנ"ל), שחגה"ס אינו שם ותואר כללי לשמע"צ, שבאמת שמיני "אין שם חגה"ס עליו", אלא שלענינים מסויימים נק' גם בשם חגה"ס. וכמשנ"ת בפנים, שיש ב' גדרים בשמע"צ, שהוא רגל בפ"ע, ושהוא המשך לסוכות, ובד"ז שהוא רגל בפ"ע אינו נכלל בהגדרה דסוכות. וגם בפרטים שהוא המשך לחגה"ס אין חגה"ס ה"כלל" של שמע"צ. (וזהו נוסף להסברא שהזכרנו שם שמעיקרא הכי תיקנו לצאת בשנה"ב. ושו"מ שכ"כ גם בפנ"י שבהע' 22).

(35) אמנם, גם לרמב"ן (ודעמ"י) "אינו רגל מיוחד לעצמו לגמרי, שאם חוגג בראשון אינו חוגג בשמיני". אלא שזהו רק לענין תשלומין, וכן מצות שמחה דסוכות נמשכת גם בשמיני, אבל לשאר מילי ה"ז רגל בפ"ע ממש.

אלא, שיש מקום לומר להיפך, ובהקדם קושיית השפ"א סוכה מז, ב על הרמב"ן וריטב"א, דאדרבה אם הוא רגל בפ"ע, טפי איכא טעמא לפוטרו ממצות ראי', דשלוש פעמים בשנה כתיב, בחג המצות, השבועות והסוכות ולא בשמע"צ. ועכצ"ל שגם לרמב"ן, עיקר ענינו שהוא טפל לחג, ומה"ט כשחגג בראשון פטור משמיני, אבל כשנפטר בראשון עדיין חייב בשמיני כיון שהוא טפל לחג. ובודאי לא יסתור הרמב"ן דברי הגמ' ביומא שם שהוא "טפל ידיד". וה"ז כמו אסרו חג, "ברי' דמועדא", (ומתאים גם לעיקר קביעות היו"ט דשמע"צ מחמת "עכבו עמי עוד יום אחד" – ראה גם לקו"ש שבהע' 12). וכוונת הרמב"ן, שיש לו דין רגל בפ"ע לגבי חיוב ראי' מחודש (וכמו פסח שני לרבי, ראה רמב"ן שם), אבל לא שהוא רגל בפ"ע ממש. וראה שלמי תודה סוכות ספ"ט. אפריון לשלמה עניני מועדים ע' תלג. ועוד.

וי"ל בסגנון אחר (ראה עד"ז קובץ המאור שם. המתיבתא תשנ"ו ע' קנו), שהוא כאילו יש ב' חגי סוכות, גדול וקטן, ושמע"צ הוא בגדר סוכות בפ"ע, סוכות קטן, אלא שנק' בשם בפ"ע, בשם שמע"צ, בכדי להבדילו ולייחדו מסוכות הראשון. אבל ל' הרמב"ן אינו מורה כן. וראה עוד אופן לעיל הע' 33.

ואין שלא יהי', כיון שלמעשה דינו כרגל בפ"ע, וישנה חובת הזכרת היום מיוחדת, מחוייב להזכיר בשמו דוקא.

(36) וראה בכ"ז במשנת יעב"ץ או"ח סע"א סק"ב. ועיקר דבריו (שלא בשמו, וקנו בשינוי) הובאו גם בבאר שרים מועדי השנה חגה"ס סי' ל', ובמנחת מאיר רו"ז סכ"ב. ועוד.

בנ"א ה"ה בכלל החג³⁸.

ונמצא, שפז"ר קש"ב סימנא לחוד הוא, שכל פרטים הנ"ל מסתעפים מהעיקר, שבעצם הוא רגל בפ"ע לגמרי³⁹. ובל' הרמב"ן⁴⁰: רגל בפ"ע הוא לומר שהם שני רגלים חגה"ס שבעה רגל אחד ושמיני רגל אחד ונפק"מ לענין פז"ר קש"ב רגל בפ"ע אב ואלו תולדות⁴¹.

וגם מצינו בפ"י הרמב"ן עה"ת (אמור כג, לו): יזכיר בחגה"ס שבעת ימים ולא יזכיר שמיני כי הוא רגל בפ"ע ואינו חג סוכות. ומשמע שלא רק ש"אין שם חגה"ס עליו", אלא ש"אינו חג סוכות" כלל⁴².

ט

הזכרת שמע"צ עיקרה מן התורה

ובאמת, יתכן לומר עוד, שחובת הזכרת שמע"צ יש לו עיקר מדאורייתא, ובהקדם שגם בתושב"כ חלוק דין שמע"צ מסוכות בכמה ענינים (לולב סוכה וקרבתן). וכן חלוק לענין מצות ערבה וניסוך המים).

ובפשטות, כל עיקר ד"ז ששמע"צ רגל בפ"ע אינו מדרבנן כ"א מהות וגדר החג

(37) וראה בשיחת אחש"פ תשכ"ד (הנ"ל בהע' 13).

(38) ראה בסו"ד רמב"ן שם. ומשמע מדבריו, כנ"ל, שרק בהא לחוד שייך לחגה"ס.

(39) ולהעיר מסה"מ תרח"ץ – ד"ה ביום השמע"צ – ע' סה: שמע"צ הוא רגל בפ"ע בכל פרטי עניני מועדים לשמחה.

וראה ד"ה הנ"ל תשמ"ח. אבל בכ"מ בדא"ח שהוא רק לענין פז"ר קש"ב, ולא לכל דבר, וכנ"ל בהע' 13.

(40) וראה גם בריטב"א סוכה מז, ב. ר"ה ד, ב. וראה גם בלקו"ש ע' 229 הע' 30.

(41) ומשמע שם שכ"ה גם למסקנת דבריו, עיי"ש.

(42) ולהעיר גם מל' החינוך מ' שכג.

ועוד להעיר, שבתניא רבתי ספ"ח ובשבה"ל הל' לולב שסע"ב משמע, שההזכרה בל' שמע"צ ולא חגה"ס אינו בכלל פז"ר קש"ב, אלא כתוצאה מזה, שכיון שהוא רגל בפ"ע, ממילא מוכרח להזכירו בשם בפ"ע.

ואולי איכא למשמע כשי' הרמב"ן, גם מל' תקו"ז תי"ג (כט, ב) וזו"ח (תיקונים חדשים – צג, ג), ששמע"צ חג בפ"ע (וכ"ה בשעה"כ דרושי סוכות דרוש ב), של' זה מורה שאי"ז רק לענינים פרטיים דפז"ר קש"ב (ורגל שבו – ג"ז רק פרט א' שבפז"ר קש"ב. וראה ריטב"א שבהע' 40), אלא כללות ענינו – חג מיוחד בפ"ע כשאר החגים.

ומתאים גם ע"ד הסוד, שעד שמע"צ הוא ההכנה לזיווג (נסירה ודורמיטא וקבלת גבורות מז"א ברה"ק, קבלת ה"ג מאימא ביו"כ, חסדים וחזרת פב"פ וחיבוק ונישוק בסוכות), והזיווג עצמו בשמע"צ (וראה לעיל הע' 12), שהזיווג הו"ע חדש שלא הי' לפני"ז (ראה שיחת ליל שמח"ת תשכ"ה. וראה מש"כ בדברי שלום אפג"ן סתרס"ח. אבל בלקו"ש חל"ט ע' 408 שהזיווג אינו מצד היותו יו"ט. ובשיחת ליל שמח"ת שם, שבד"כ נת' באו"א, שענינו קליטה (ראה לעיל הע' 13), והיינו המשך לשלפניו. וראה גם ד"ה ביום השמע"צ תשמ"ח ע"ד ב' הפי' בעצרת בשייכות לשמע"צ, לשון קליטה (המשך לחגה"ס) ולשון שלילה (רגל בפ"ע)). והיינו לפי שהוא במלכות (ראה תקו"ז שם. ובפי' אור יקר לרמ"ק שם (תיקונים ח"א ע' י"ד), ששמע"צ חג בפ"ע לפי שאינה זכר אלא נקיבה לעצמה. וראה בפ"י באר לחי רואי ובסוה"ס באחרי רואי. ועוד. אבל ראה לעיל הע' 13). וכן נת' בדא"ח, ששמע"צ הוא א' שלמעה מז', עתיק (בינה, שהתגלות עתיק בבינה, שמיני) שלמע' מז' מדות – ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פז, ד. פח, ב. לקו"ש ח"ג ע' 834. ועוד.

ובאמת, זו טענת המהרי"ל והט"ו בשלילת הל' חג שמע"צ, "דאנו צריכים לרמוז שאינו חג בפ"ע אלא מחמת חגה"ס". ואזיל לשיטתו שהוא רק לענין פז"ר קש"ב. אבל לדעת הרמב"ן אכן הוא חג בפ"ע לכל דבר.

וכל' הזהר – כ"ה גם בחינוך מצוה רעא. שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. לבוש רס"י תרסח. ובכ"מ.

מה"ת, שהרי נפק"מ (גם) לדינים דאורייתא.

ועוד, שעיקר דין רגל בפ"ע יליף בירושלמי (סוכה פ"ה ה"ז) מקרא. וגם בבבלי (סוכה מז, א) הביאו כמה חילוקים בקרא⁴³.

ובילקוט שמעוני (רמז תשפב) בשם פסיקתא⁴⁴: הטריחה עליו התורה שיכנס בתוך ביתו מפני שרגל בפ"ע הוא⁴⁵.

וכן גם חובת הזכרת קדושת היום היא מה"ת מדין מקרא קודש, לקדשו בקריאת שם בתפלה⁴⁶. והיינו, שנתחדש בדין מקרא קודש דשמע"צ לקדשו בקדושה מיוחדת וקריאת שם בפ"ע ולא בקדושת חגה"ס, שהרי אין שם חגה"ס עליו⁴⁷.

ואף את"ל שחובת הזכרת שם החג אינה מעכבת מה"ת (וכן מסתבר)⁴⁸ – מ"מ חובת הזכרת שם החג מסתעפת מגוף קדושת היום ומהחובה לקדשו מדאורייתא, ונמצא שעיקרו מה"ת⁴⁹.

(43) וראה גם מדה"ג אמור כג, לו. פסיקתא דר"כ (באבער) ביום השמע"צ פסקא ג (קצב, ב). ועד"ז בכ"מ.

(44) ונמצא במהדורות באבער בנוסחא אחרת בתחילתו – קצד, ב.

(45) וראה אברבנאל אמור כג, לו, ע"ד הפשט, שלכן נק' עצרת בתושב"כ, "עצרת היא".

ולהעיר מל' הרמב"ן סוכה שם: אפי' היא רגל בפ"ע מפורש מן התורה אין לינה במשמע. ומשמע שהוא מדאורייתא אבל אינו מפורש בקרא. (וראה שיחת ליל שמח"ת תשמ"ח).

וכן יל"פ בד' הריטב"א סוכה שם: לא מצינו בו חיוב לעצמו עד שרמז לנו הכתוב שהוא רגל בפ"ע כדנפקא לן מקראי לעיל ולמדנו שיש לו חיוב לעצמו. ועוד שם: האמוראים ממה שלמדו ששמיני רגל בפ"ע דרך כלל אל הפרטים של פז"ר קש"ב חידשו הם שהוא נמנה שבעת ימים לענין אבילות.

וכ"מ בלבוש רס"י תרסח, ממש"כ שאף שגם כל יום מימי הסוכות הוא רגל בפ"ע היינו רק מדרבנן ואסמכתא. (אבל להעיר של' הרמב"ן "רגל בפ"ע עשאוהו" משמע קצת שהוא מדרבנן. וראה להלן הע' 56, שי"ל שלענין קידוש עכ"פ אינו מה"ת).

(46) ראה בארוכה לעיל הע' 16 ובשוה"ג הו'.

(47) ראה בהע' הנ"ל.

(48) ואף שבהע' הנ"ל כתבנו לצד שבתפלה (משא"כ בברהמ"ז) נוגע מדין מק"ק להזכיר קדושה הפרטית שבחג פלוני, אי"ז מוכיח שהוא מה"ת.

(49) ואילה"ק דהא ילפינן חובת הזכרת קדושת היום מקרא דתן חלק לשבעה וגם לשמונה, שבעה לשבעת ימי הפסח ושמונה לשמונת ימי החג (עירובין מ, ב), ומזה משמע שלענין זה שמע"צ בכלל שאר ימים – דהתם קאי בחתימת הברכה "מקדש ישראל והזמנים" (כפירש"י שם), ואה"נ שלגבי החתימה כולם בשוה. (אלא שבוה גופא יל"ע מ"ט בחתימה א"צ לפרט שם החג, ובברכה גופא חייב. ועמד בזה בשו"ת יד אליהו רגולר שבהע' 21 ועוד. ועכ"ל, שהחתימה קאי על קדושה הכללית שבכל יו"ט בשוה (ראה הע' 16)).*

ועוד זאת, שהא גופא בפלוגתא קאי, דלר' יהושע קאי לשמונה על שמונת ימי החג, אבל ר' לוי דריש לה דלשבעה קאי על שבעת ימי החג ולשמונה אשמיני עצרת – ראה פסדר"כ פ"ל. ילקוט שמעוני תזריע רמז תקמז. פינחס רמז תשפב. ויתירה מזו, שבמחז"ז סוכות סש"פ גרים גם בעירובין הכי, דלשמונה קאי על שמיני של חג. וי"ל, שבאמת ב' גדרים בשמע"צ (כנ"ל בפנים ס"ז). ואפ"ל כן גם לדעת הרמב"ן – ראה לעיל הע' 35), ור"י קאי אשמע"צ שהוא בגדר המשך לחגה"ס, ולר' לוי מיירי בענינו הפרטי דשמע"צ, שהוא בגדר רגל בפ"ע.

(*) וכבר נת"ל בהע' הנ"ל ובשוה"ג הג', שבחובת הזכרת קדושת היום כמה גדרים, מדין תן לו מעין ברכותיו, מדין מק"ק, ומדין זכור, ויש להוסיף גם

יו"ד

חובת הזכרת שם החג במוסף

תבנא לדינא, שבהזכיר חגה"ס לא יצא, וכ"ד רוב האחרונים⁵⁰.

אלא, שעדיין יש מקום עיון לגבי מוסף, דהנה, בשו"ת בית יהודה (או"ח ס"ד) ה"ר שא"צ בהזכרת שם החג, עפ"ד הרמ"א (סרס"ח ס"ד) דסגי באומר ונעשה לפניך חובותינו בתמידי היום ובקרבת מוסף. ובברכ"י (או"ח סתפ"ז סק"א) כתב לדחות דשאני התם שכבר הזכיר שם החג בערבית ושחרית. וכבר הקשו בדבריו, שאם חובה להזכיר שם החג, חייב להזכירו בכל תפלה. ובכ"מ כתבו לדחות סברתו, שאין טעם לחלק כן, שהרי גם במוסף חובה להזכיר קדושת היום⁵¹.

עוד כתבו לדחות ראיית הבית יהודה שיש לחלק בין מתפלל ז' ברכות שחייב להזכיר שם החג ואל"ה לא יצא, משא"כ כשמתפלל י"ח ברכות דסגי בהזכרת הקרבנות לחוד. אולם, ד"ו לא יכון ע"פ פס"ד אדה"ז שכתב להדיא (סתפ"ז ס"ב) במתפלל י"ח ברכות שצ"ל שם חג פלוני⁵².

מחמת תן חלק. ואי"ל ולחלק מקופיא ובדא"פ, ולחידודי עכ"פ: מעין ברכותיו – הזכרת מעין המאורע שבירכהמ"ז. זכור (מצות קידוש) – זכירת שבח בתפלה (ומדרבנן בקידוש על היין), והיינו פתיחת הברכה בחזרת שו"ט בכלל, מק"ק – הזכרת הפרטית דקדושת היום והיינו שם חג פלוני (ראה פירש"י כריתות ז, א. פ"י ר"ש משאנן לתו"כ אמור רפ"ד. אבל בפירש"י שבועות יג, א מפרש חתימת הברכה) שבתפלה והפטרה (וכן בקידוש מדרבנן – ראה להלן הע' 56-57 בחובת הזכרת שם החג גם בקידוש והפטרה), ותן חלק – בחתימת הברכות. ולא עינית היטב לראות היעמדו דברינו אם לא.

50) ויש שכתבו להקל בשמיני בחול"ל שיושבים בסוכה וספק שביעי הוא. אמנם, אנו בקיאין בקיבועא דירחא. וממנ"פ, אם ספק שביעי הוא לא יצא בתפלת יו"ט, ואם שמיני הוא צריך להזכיר שמע"צ דוקא. ותירתי דסתרי הוא. וראה עוד מזה בשו"ת יבי"א שם. ובשו"ת שו"מ שתיבתא סכ"ב כתב דאדרבה, כיון שספק שביעי הוא – בת מינה מחריב בה. אבל ראה לעיל הע' 10.

וכפ"נ, עיקר טעמם שמשו"א אפ"ל שנק' גם בשם חגה"ס (ששם החג הוא ע"ש מצות ישיבה בסוכה, ועד שעיקר יו"ט אינו אלא מפני הסוכה – ספר ההשלמה לסוכה מו, א. ועוד, נסמנו בלקו"ש חכ"ב ע' 127 הע' 42. וראה בארוכה בפנים השיחה. ושם ע' 129 לגבי שמע"צ). אבל כנ"ל בפנים באורך, ה"ז מועיל רק לגבי דין מאורע שלא בזמנו, והיינו שמפ"ז הוא בכלל חגה"ס, וכנ"ל היינו רק משום ספק שביעי (נוסף להראי' שהביאו מגמ' שנק' בשם חגה"ס – ראה לעיל הע' 4 – שזהו גם בא"י), אבל לגבי חובת הזכרת שם חג פלוני לא די בכך. ובתפלתו שעשאו קודש ודאי ל"ש להזכיר בשם חגה"ס, ועד ש"אין שם חגה"ס עליו". ועוד, שלא מסתבר לומר שהישיבה מחמת ספק לבד (שכמובן, אינו דומה לישיבה שבסוכות. וראה שיחת ליל הושע"ר תשמ"ט. אלא שמ"מ נת' לפעמים שבהכרח ששמיני שייך עכ"פ לסוכות, ושכפנימיות הענינים מה"ט גופא יש ספיקא דיומא – ראה לקו"ש ח"ט ע' 227 הע' 19), וכש"כ לדין שהוא רק משום מנהג אבותינו בידינו, בכחה לגרום שינוי השם שמפ"ז תיקרא בשם חגה"ס בחול"ל. ולהעיר שרוב האחרונים שדנו בזה לא חילקו בין שמע"צ ושמח"ת ובין א"י לחול"ל. (אמנם, נת' בכ"מ ששמיני שייך לסוכות יותר מתשיעי, וזהו הטעם הפנימי שיושבים בשמיני בחול"ל בסוכה – ראה לקו"ש ח"ט שם. ועוד).

וראה בחינוך (שבשע' 42) שכתב בזה"ל: ושמה תאמר למה לא תיקנו לברך על שניהם ונאמר ביום חגה"ס וחג העצרת הזה וכו' הא ליתא וכו' שני מועדים אא"פ שיהיו ביחד וכו' אבל ישיבת סוכה ראוי לנו שישבת הסוכה לא גרעא מידי בחג העצרת. והוא כנ"ל. וה"ז עולה בקנה א' עם מש"כ בתניא רבתי (שבהע' הנ"ל). ולפ"ד התניא רבתי, קס"ד לקרותו חגה"ס אפי' בא"י שאין חובת סוכה ואין יושבים בסוכה לולא זה שהוא רגל בפ"ע ול"ש לקרותו בשם זה. 51) ראה שלמי חגיגה רמ, ג. ועוד.

52) ואדרבה, מסברא מקום לומר להיפך, שדוקא בתפלת י"ח צ"ל הזכרת שם החג, כיון שכשמתפלל ז' ברכות ה"ז גופא בגדר קדושת היום, שהרי לולא קדושת היום אין תפלת ז' ברכות, אבל בתפלת י"ח מוכרח להדגיש קדושת היום ואופנה.

ועכצ"ל בדעת אדה"ז ודעמ' (כיון דהני מילי סתראי נינהו, שמחד גיסא חייב להזכיר שם חג פלוני גם במתפלל י"ח ברכות, ולאידך, שבמוסף סגי באמירת ונעשה לפניך בא' מי"ח ברכות), שיתיישב בחד מתרי אנפי: א. שבאמת גם במוסף צ"ל ולפרט שם היום ולומר ונעשה לפניך וכו' ובקרבן מוסף יום חג וכו'.⁵³ ב. או"י, וכן מסתבר יותר, דשאני

ואת"ל הכי, יל"פ הכוונה בהמוסגר שבשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"א, שנסתפקנו לעיל (ס"ד ובהע' 17) בכוונתו, שאף שהכריע (בס"ב) שבמתפלל י"ח ברכות צריך להזכיר שם חג פלוני, מ"מ עלה ונסתפק אם במתפלל ז' ברכות מוכרחת הזכרה זו, ואי מהני רק חתימת מקדש ישראל והזמנים.

אלא שד"ז מחודש, ולא מצאנו מקור לכך בשום מקום. וברוב ככל הפוסקים שדנו בזה וכו"ב אזלי בתר איפכא שבמתפלל י"ח ברכות עדיף, לפי שבאמת ראוי להתפלל י"ח ברכות גם בשו"ט, משא"כ במתפלל ז' ברכות שצ"ל כתיקונו (וראה גם בשו"ת גור ארי' יהודה או"ח סט"ו). וגם עיקר הסברא שכתבנו אי"מ כ"כ, שמאזיה טעם מעכב רק בתפלת י"ח ברכות, שאינו דומה להשקו"ט בנוגע הזכרת קדושת היום בכלל שמקום לומר שבמוסף א"צ כנ"ל, וסגי בהזכרת קרבן מוסף בכלל, מבלי להזכיר אפי' קדושת היום. אבל אם נאמר שמוכרח להזכיר קדושת היום בכלל בשניהם, בתפלת ז' ברכות ובתפלת י"ח ברכות, מאזיה טעם יש לחלק בנוגע להזכרת שם הפרטי של החג שתעכב רק בתפלת י"ח. ועוד ועיקר, שפשטות לשונו דאדה"ז שם דקאי אעיקר הזכרת קדושת היום באמצע הברכה, ולא בחובת הזכרת שם החג, שנזכרה רק ברמיזת לשונו ולא להדיא.

ומריש הוה אמינא לחלק כע"ז, ובאו"א קצת, דשאני הזכרה שנאמרת במטבע של ברכה, ככרכה אמצעית שבתפלה (במתפלל ז' ברכות), שכל שאומרה בדרך ברכה יצא יד"ח הזכרת קדושת היום, אבל כשמתפלל י"ח ברכות, ההזכרה נכללת בברכה אחרת, וא"כ ה"ז בגדר הזכרה לחוד ולא ברכת קדושת היום*, ובכה"ג הצריכו שיפרט ככל הדרוש להזכיר שם החג. ויש ליתן קצת טעם לדבר, דלא מינכרא מילתא כ"כ שמקדש היום בהזכרתו. ובאו"א קצת, שחז"ל תיקנו שיעשה בא' משתי אופנים: הזכרת מעין המאורע ובאופן זה צריך לפרט כל פרטי המאורע, או באופן של ברכת קדושת היום, שע"י אמירת הברכה מקדש היום בתפלה, והברכה בעצמה היא היא מעשה קדושת היום, וממילא אינו נוגע פירוט המאורע.

ואת"ל כן, יתיישב גם מה שבהזכרה שבברהמ"ז צריך לפרט שם חג פלוני (עכ"פ לכתחילה), משא"כ בשכח מעין המאורע בברהמ"ז שלרועה פ"א צ"ל כלל לפרט שם החג בברכת אשר נתן (אף שלהלכה מחמירים – ראה לעיל הע' 16). אלא, שאם מסברא אפ"ל להיפך, שבהזכרה לחוד אינו נוגע כ"כ פרטי המאורע (והארננו בסברא זו בהע' הנ"ל). ואיך שיהי', כל הפוסקים לא נקטו לחלק בהכי, ואדרבה כתבו איפכא, וכו"ל, שבמתפלל י"ח ברכות קיל טפי. ואין מקום לחדש כן מעצמנו. ודעת לנבון נקל, שבמש"כ אדה"ז בנוגע למתפלל י"ח ברכות שצריך להזכיר שם חג פלוני ה"ז נותן מקום להבין שכ"ה בכלל. וכללא כייילו לן בכ"מ, שבדבר הרגיל ילפינן משתיקת הפוסקים. ואילו לא ס"ל לאדה"ז הכי, לא הוה שתיק מינה מלהודיענו.

(*) וכ"מ קצת מהשינויים בל' הברייתא עירובין מ, ב בין ההזכרה בעבודה (מעין המאורע) לברכה אמצעית (קדושת היום). וראה גם בשבת כד, א. אבל בל' אדה"ז בשו"ע נראה שבשניהם הוא בגדר קדושת היום, ורק שבחוש"מ בשאר תפלות ה"ז בגדר מעין המאורע, אבל במוסף מדין קדושת היום (ראה סרס"ח ס"ב. סתפ"ז ס"א וס"ב. ובברהמ"ז נקט ב' הלשונות (ראה שם ס"י קפח ס"ו. ס"ז). ואכ"מ עוד.

53) ראה שו"ת חקרי לב או"ח סנ"ד – צד, ב ד"ה וסבור הייתי. ושם צד, ג ד"ה וראיתי, שכ"מ בל' הרשב"א ר"ה לה, א: אומר מוסף יום פלוני זה נעשה ונקריב לפניך וכדגרסי' בירו' בפרק תפלת השחר אפילו אמר ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא. אבל סתימת כל הפוסקים אינה כן.

ולכאור' מקום להעיר גם מדרשת הרמב"ן לר"ה: ותפלת המוספין אינה אלא שיאמר אדם השיבנו לירושלים ונעשה ונקריב לפניך כמוסף היום הזה ובירושלמי בפ' תפלת השחר אפי' אמר ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא. וראה נה"ש סרס"ח סק"ד. וראה שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סק"ה ואילך שכ"כ מד"ע. וראה חיוק למשכני יעקב ס"ט הע' נט. ולא נחית לכ"ז.

תפלת מוסף, לפי שגוף תפלת מוסף ה"ה בגדר הזכרת קדושת היום, שאין מוסף בלא קדושת היום⁵⁴.

יא

החילוק בין מוסף לשאר התפילות

ומעתה, בנוגע לנדו"ד בשמע"צ במוסף לכאו' עדיף טפי שהרי אינו חייב כלל בהזכרת שם החג במוסף.

נעצ"ע לפ"ז בנוגע לקידוש, אם הזכרת שם החג מעכבת, שהרי גם בזה איכא למימר שדינו כבמוסף, לפי שאין קידוש ללא קדושת היום. ועפ"ז לכאו' תצא דינא שבקידוש שאני⁵⁵, שיוצא באמירתו חגה"ס⁵⁶. ולכאורה ה"ה בברכת הפטרה⁵⁷. אלא שלא מצאנו בפוסקים לחלק

(54) וכ"כ בחקרי לב שם – צד, ג ד"ה וראיתי להרשב"א. וכ"כ מד"ע במשנה הלכה סס"ח סק"ד ד"ה יצא. ועוד. וי"ל הנ"ל בסגנון אחר, שהל' "בתמידי יום ובקרבת מוסף" פשוטו כמשמעו דקאי על מוסף דיום זה, שזהו העיקר בתפלת מוסף, הקרבת קרבן מוסף (ולא קדושת היום עצמו, ראה תוד"ה איבעיא – ברכות כו, א. שו"ע אדה"ז סי' קח ס"י. ותלוי גם בהשקו"ט אם מחזירין ש"ץ ששכח יעו"י במוסף ר"ח אף שמנחה לפניו, ראה רשב"ץ ברכות ל, ב. צל"ח שם. אהל מועד תפלה נ"ב דרך י. ועוד. וכן בהתפלל שאר תפלות במקום מוסף לא יצא מה"ט – שו"ע (ודאדה"ז) סרס"ח ס"ו (סי"א). מג"א סת"ג סק"ה). ועוד דסתמא לשמה כבקרבנות עצמן (ראה עד"ז בשנות חיים שבהע' 10). אבל בשאר תפלות שעיקרן הזכרת קדושת היום צריך לפרט קדושת היום כדבעי.

ועפ"ז מובן ג"כ דקידוש והפטרה שאני, שעיקרן קדושת היום, ואינם דומים למוסף, וכדלקמן בפנים (סי"א). ואם כנים הדברים א"ש מש"כ בפמ"ג סת"ה בא"א סק"ו במוסף שבת ר"ח שלא הזכיר ר"ח כלל שי"ל דיצא, וה"ט לפי שאמר ונעשה לפניך וכו' (ראה א"א מבוטשאטש שם מהדו"ת). ולכאו' צ"ב, דאף דמהני לענין הזכרת קרבן מוסף (וראה להלן הע' 58 בדעת החולקים), מ"מ חסר הזכרת קדושת היום דר"ח (וראה יעו"י סת"ה סק"א). וכן ילה"ק גם בברכ"י סת"צ סק"ט (והובא באחרונים על אתר) שאם התפלל מוסף של שבת בשבת חוה"מ ואמר יעו"י בעבודה לא יצא, כיון שהזכיר קרבנות שבת ולא של יו"ט, דלכאו' בלא"ה לא יצא כיון שלא אמר ברכה אמצעית כתיקונה, שלא הזכיר שם קדושת היום של יו"ט. ולהנ"ל מובן, שבמוסף העיקר להזכיר קרבנות, וקדושת היום אינה מעכבת כ"כ. ומה"ט נקט מוסף דשבת חוה"מ דייקא ולא יו"ט שחל בשבת בשאר התפלות. ויל"ד. ואכ"מ.

(55) ולהעיר ממג"א סתפ"ז סק"ב בהחילוק בין קידוש לתפלה (בענין אחר). אבל חלקו עליו כל האחרונים. (56) וראיתי בשו"ת עמק המלך (דלעיל הע' 22) שר"ל להקל בקידוש כיון שיצא כבר בתפלת ערבית. וראה גם שו"ת משנה" ח"ח סע"א שהעיר כנ"ל ולא ראה דברי עמק"מ שקדמו. ודבריהם צל"ע, דמאי איכפת לן מזה, הא סו"ס לא יצא יד"ח קידוש על הכוס מדרבנן, ובסגנון אחר שמ"מ לא הוציא ב"ב בקידוש.

ולהעיר שברמב"ם בנוסח הקידוש (הל' שבת פכ"ט הי"ח) השמיט נוסח ההזכרה בקידוש לשמע"צ, אף שנו' בסדר תפלות לכל השנה בנוסח התפלה. וראה משנת יעב"ץ הנ"ל לפי דרכו (והתעטפו באיצט"ל הנ"ל גם בבאר שרים ובמנחת מאיר שם. וראה כע"ז בדרישת פקודין לסהמ"צ ח"ב מ"ע נא. המתכתא תשנ"ו ע' קסא. צפוני סוכה סס"ה. ובאו"א, בגבורת יצחק סורוצקין חגה"ס סע"ה), שלדעת הרמב"ם ישנם ב' גדרים בשמע"צ, שמצד דין מקרא קודש ה"ז יו"ט האחרון של סוכות ובהמשך לחגה"ס, וכיון שלרמב"ם קידוש היום מה"ת מוכרח להזכיר דוקא חגה"ס, ורק כיון שהוא גם רגל בפ"ע עליו להזכיר בתפלה שמע"צ. ונראה ליתן קצת סעד לדבריו, מד' בה"ג ריש הל' קידוש שהביא מילפוטא דקרא לחובת קידוש מה"ת בכל ג' רגלים. ומשמע קצת שקידוש היום דשמע"צ הוא בכלל חגה"ס. אבל י"ל באו"א שקידוש דשמע"צ שאינו מה"ת (וכמ"ש בא"ר סרע"א סק"ד בדעת בה"ג לענין קידוש דר"ח), או שמה"ת ה"ז בכלל חגה"ס לענין קידוש עכ"פ. אבל באמת אין לה"ר מזה, שבפשטות היינו אסמכתא בעלמא, וכלשונו: מכאן סמכו חכמים (ואכ"מ). ועוד להעיר, שבמחזו"ס סי' קז הביא הילפותות שבבה"ג, ועכ"ז מצינו לו להדיא שכתב שבקידוש מזכיר שמע"צ, כדלקמן. ואיך שיהי, כל דברי בעל משנת יעב"ץ מחודשים. וגם, לא נת' לדבריו מדוע דוקא בתפלה מזכיר בשם שמע"צ. ובלא"ה

אינו לדינא, דאנן קיילין שגם בקידוש מזכיר שמע"צ, עכ"פ לכתחילה, ולא חגה"ס. וגם לו יהיבנא להו, ס"ס אנן בתר שאר פוסקים גיריין, ודעה זו היא דעת יחיד, וה"ז משנה ממטבע שטבעו. ואדרבה, את"ל כנ"ל שמה"ת אינו מזכיר שמע"צ בקידוש גרע טפי, דנמצא שטבעו חכמים בדוקא להזכיר. ובכלל לענ"ד אי"ז דרכה של תורה להוכיח מדבר ההשמט"ה⁶.

וראה בהררי קדם (שבהע' 33), וברשימות שיעורים שם, דאזיל בתר איפכא, ור"ל לפי דרכו דאדרבה בקידוש דוקא מעכב. ולפלא שלא העיר (כדרכו) מל' הרמב"ם. וכבר קדמו לחלק כן (בסברא אחרת) בשו"ת שנות חיים (שבהע' 10). ולבסוף העלה שגם בתפלה לא יצא. (וראה לעיל הע' 16 ובשוה"ג להע' 49 בגדרים השונים דחובת הזכרה. ואכ"מ.) ומסתברא דחובת קידוש מדרבנן על היין דמיא לחובת קדושת היום שבתפלה⁷, ובל' מס' סופרים פ"ט ה"ג (הביאו הטור או"ח סתקפ"ב ובב"י רס"י תפז): בין בתפלה בין בכוס צריך להזכיר ביו"ט וכו' ביום חג וכו'. וכן גם בברכת הפטרה (שעיקרה אינה מדאורייתא) ההזכרה היא מדין קדושת היום (ראה בהע' הבאה), משא"כ בהזכרת מעין המאורע בברהמ"ז. וכן מדויק בל' אדה"ז סי' קפח ס"א (עיי"ט). אבל ראה לעיל הע' 16.

וולהעיר, שקידוש והפטרה חמירי מתפלה, שהרי בתפלה ראוי להתפלל י"ח ברכות (ואמטו להכי קיל גם בשינה מטבע החתימה ביו"ט שחל בשבת), משא"כ בקידוש והפטרה שמעיקרא התקנה היא לברך ברכת קדושת היום⁸.

ובכל אופן, בכמה ראשונים הזכירו רגל בפ"ע לענין קידוש בפרט (ראה רש"י סוכה מז, ב ד"ה ושמיני. סמ"ג עשין רו. ריטב"א (סוכה מז, א, וגם בשם רש"י, ריטב"א בשם רש"י ר"ה ד, ב). רי"ן גיאת הל' לולב. תניא רבתי שם. שבה"ל שם. ס' האגודה יומא ג, א. פירושים ופסקים רבינו אביגדור פינחס פסק רחצ. ועוד. ובתוס' ר"י הלבן יומא ג, א נ"י רק קידוש. וראה גם מחז"ו סוכות טשפ"ד. פסקי הרי"ד סוכה מז, אה. וכ"מ גם במס' סופרים שם).

וילה"ר גם ממש"כ כמה מהראשונים (מחז"ו שם. ועוד) בטעם שאין מברכים לישב בסוכה בשמע"צ, שלא יהא תרתי דסתרי, כיון שכבר עשאו קודש בקידוש שאמר שמע"צ. ואת"ל שבטעה בקידוש ואמר חגה"ס יצא, נמצאת אומר שבכגון דא מברך לישב בסוכה, והוא פלא. אבל י"ל דלא פלוג רבנן. ובכל אופן, מדבריהם אתה למד, שעשייתו קודש היא ע"י הזכרת שם החג דייקא בקידוש.

כן להעיר מהגמ"ז דיני שמע"צ ס"ב ומט"מ סתתקס"ט ושו"ת מהרש"ל סס"ח (והו"ד בלבוש רס"י תרסח ובט"ז שם סק"ב ובגמ"א סק"ג) בהנהגת ר' טעבלין שלא לקדש בליל שמע"צ מבעו"י שלא יצטרך לומר חגה"ס (ובכ"מ נ"י דק שלא יצטרך לברך לישב בסוכה). ודוחק לומר משום תרתי דסתרי, או דלא ליתי לזלזולי ביוט"ש, שהרי את"ל ששמע"צ הוא בכלל חגה"ס הרי אמירתו חגה"ס אינה סותרת לשמע"צ. ואולי הכוונה שחשש שבכגון דא לא יצא יד"ח קידוש. אבל יל"פ בפשיטות שלכתחילה צריך שיאמר בנוסח דשמע"צ. וכ"מ קצת מסתימת הל'. אלא, שאין רא"י לכאן או לכאן, דייל הכא קמדיח לה וייל הכא קמדיח לה.

אמנם, לענין דין הזכרת מאורע שלא בזמנו דומים קידוש והפטרה לברהמ"ז, ראה הע' 16 בסופה.

(א) עוד ראיתי עד"ז באפריון לשלמה (שבהע' 35) על ואל"ך, והפליא לעשות ולחשו בדעת הרמב"ם שיש לו כל תורת חג הסוכות, והוא רגל בפ"ע לענין קרבנות החג דוקא, אבל לא לגבי גוף קדושת היום, ומשו"ה צ"ל בקידוש בנוסח דחגה"ס דוקא. ואף שהוא רגל בפ"ע גם לענין ברהמ"ז ותפלה (וכמפורש בגמ' סוכה מז, ב) – נדחק שם דתפלה וברהמ"ז שייכים לקרבנות, עיי"ש. והנה, נוסף לזה דלא קיילין הכי, כנ"ל, תמה תמה אקרא, שהרי גם לרמב"ם הוא רגל בפ"ע לענין ברכת הזמן ולגבי אבילות וכו'. ומה שרצה לדייק ממש"כ הרמב"ם סוכה פ"ה ה"ג שאין מברכים על ישיבה בסוכה בשמיני מחמת ספק, ולא כפירש"י סוכה מז, א מחמת שאין שם סוכות עליו – אין כאן סרך הוכחה לדבריו, שהרי ברכת לישב בסוכה אינה שייכת לגוף השם דחגה"ס, אלא למצות ישיבה בסוכה (ואיפכא מצינו שנק' חגה"ס ע"ש מצות סוכה – ראה הנסמן לעיל הע' 50), ואילו מברכים על הספק שפיר אפשר לברך לישב בסוכה אף שאינו נקרא בשם חגה"ס מחמת ספק שמיני. ולכל היותר י"ל דס"ל לרמב"ם שאין ברכת ישיבה בסוכה בסתירה למהות הרגל, או דלא ס"ל למיחש משום תרתי דסתרי. אבל לרש"י מה שהוא רגל בפ"ע לענין ישיבה בסוכה נגדר משם החג, וממילא גם בחול"ל שיושב מחמת ספק שביעי אין לברך משום תרתי דסתרי. ועוד ועיקר, שבה"ל הנה"ל גופא שניה הרמב"ם טעמו (שלא כדרכו בס' הי"ד) וכתב "ביום השמיני שהוא יו"ט ראשון של שמע"צ". ומשמעות דבריו, דאדרבה ר"ל שמה"ט אינו מברך לפי שלצד הספק שהוא שמיני אינו בגדר סוכות כלל (ראה גם רשימות שיעורים סוכה מז, א, באור"א קצת). ואולי קמ"ל כאן שגם רגל בפ"ע היינו לענין ישיבה בסוכה (כפירש"י סוכה מז, א). ומה שבשאר דוכתי לא נקב הרמב"ם בשם שמע"צ, נראה פשוט דביתר לישנא דקרא גריר, וכדרכו בקדש. ואולי דקמ"ל שהוא גם המשך לסוכות, ושהוא רגל בפ"ע רק לגבי פו"ר קש"ב (ראה פרי בגימין וואלף לסהמ"צ מ"ע שכן). ותו לא. וגם במש"כ שם דתפלה שאני שהיא משום קרבנות (וגם בזה יש להאריך. ואכ"מ) לא הועיל מאומה, שהרי דין רגל בפ"ע היינו רק לענין מוספין, ושאר תפלות הם כנגד תמידין, ונאי אנה"ל שם כנגד קרבנות. ולא מסתבר כלל לומר שמוסף שבו אתנאי לתמידין וממילא גם לתפלה. עוד רגע אדרבה, שלרמב"ם גופי תפלה קילא מקידוש, שהרי התפלל של חול בשבת יצא (ותלוי בחילוקי ג"י – ראה לעיל בשוה"ג הב' להע' 16).

(ב) שמקים בזה מצות קידוש מה"ת (למ"ד שקידוש יו"ט מדאורייתא), ותיקנו בקידוש על הכוס כעין מה שתיקנו בקידוש דאורייתא שבתפלה, וכל' הגמ' ברכות לג, ב מוקדש בצלולת מוקדש אכסא, ובבה"ג הל' קידוש דמחייבין לקדושה בצלולת ועל כסא דחמרא (וראה העמק שאלה שבהע' 16). וברשב"ם פסחים קי, ב: שזכיר בקידוש היום – בין בכוס בין בתפלה. (אלא שבה"ג שם – גם לענין ברהמ"ז, כנ"ל הע' 16 בשוה"ג ה'). ולהעיר ממג"א סתקפ"ז סק"ג (וראה מוש"כ לבאר בשו"ת חתן סופר סוסי סד).

בדבר, ובפשטות דין קדושת היום שבקידוש (והפטרה) לא שנא מתפלה, ובכולהו איתנהו לחובת מקרא קודש בשוה, לקדשו בתפלה ובקידוש. ומסתבר, דמוסף שאני לפי שעיקרה משום הקרבת קרבן מוסף, ואין כאן חובת הזכרת מעין המאורע כלל].

אבל באמת אין לנו הכרח להקל במוסף, שאף שאינו חייב בהזכרת שם החג, מ"מ בהזכרת חגה"ס מיגרע גרע, שהרי מזה מוכח שהזכרת קרבן מוסף היא מחמת חגה"ס ולא מחמת שמע"צ המחייב קדושת היום מצ"ע. ואף שאי"ז בגדר "מאורע שלא בזמנו" שאינו שקר (כנ"ל), מ"מ ה"ז גריעותא בגוף הזכרת קדושת היום⁵⁷. ועוד זאת והוא

(57) ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ב ה"ט שחזתם בהפטרה ענין קדושת היום כמו שחזתם בתפלה. וכ"כ גם בסדר תפלות. ומשמע קצת שגדרה קדושת היום כתפלה. וראה הגהות מרדכי שבת פ"ב לגבי ברכת הפטרה דמנחת יו"כ דשאני משאר ההפטרות שהן לקדושת היום. (ובשו"ע אדה"ז סת"כ ס"ד הביא טעם אחר מהגמ"י סוף הל' שביית עשור).

ואדרבה, במס' סופרים פ"ג ה"ד מצינו לא רק שצריך לפרט יום פלוני בגוף הברכה אלא שגם בחתימת ההפטרה אומר מקדש ישראל ויום פלוני (משא"כ בתפלה, ראה שם פ"ט ה"ה). ויל"ד. ועכ"פ במחז"ו שבת ס"י קסו ופסח ס"י קג וכן באר"ח הל' קריאת ס"ת ס"ב הביאו בברכת הפטרה להזכיר גם שם החג. וכן מוכרח בטור ורמ"א או"ח סת"צ ס"ט (וראה בב"ח שם ד"ה ומפסיר) שבשבת חוה"מ אינו מזכיר פסח באמצע ולא בחתימה. לאידך, בנוסח האשכנזים אין פלוני. אמנם, בסדר תפלות להרמב"ם לא הביא הזכרת מעין המאורע של חג פלוני בגוף הברכה רק יו"ט בכלל. ויותר נראה דלא נחית לפרט, וכמו שקיצר בנוסח הברכה דיו"ט (וראה בילקוט שינויי נוסחאות הוצאות פרנקל). ויתירה מזו מצינו, בסרע"ג שחירת לשבת, דמשמע קצת שמזכיר מעין המאורע רק בחתימה. ולהעיר מהפלוגתא (ראה שו"ע או"ח סרפ"ד ס"ב) בהזכרת ר"ח (וי"א גם לחתום) בהפטרה כשר"ח חל בשבת, והיינו שנחלקו בגדר הזכרת מעין המאורע בהפטרה, אם תלוי בהמחייב דהפטרה (שבר"ח אין מפטירין) או בענינו של יום.

ולכא' סברא פשוטה היא דקידוש וברכת הפטרה שנתקנו כברכה בפ"ע בשו"ט, עכצ"ל שכל עיקרן משום קדושת היום, וממילא חובה להזכיר קדושת היום כדבעי וככתפלה (ראה גם לעיל הע' 16). וסברת שו"ת שנות חיים (שבהע' הקודמת) לגבי קידוש כחה יפה גם לגבי הפטרה, שהפטרה עדיפא מתפלה, דתפלה שייכת גם בחול, משא"כ בהפטרה שכל עיקרה מחמת קדושת היום בלא הזכיר חמור טפי.

[ובפשטות, אי"ז שייך למש"כ בבכור"י סת"ס סק"ה לגבי חתימת ברכת ההפטרה בשחזתם"ס שאם לא חתם מקדש ישראל והזמנים אינו חוזר שלא נז' בגמ' – דשאני התם דבפלוגתא תליא. ובכלל לא נז' בגמ' פירוש כל נוסחאות הברכה].

וקצ"ע שלא מצינו בראשונים בפ"י רגל או ברכה בפ"ע לגבי נוסח ההזכרה שיפרשו לגבי נוסח ברכת ההפטרה. ואולי פשוט הוא ונכלל במה שהזכירו לגבי תפלה (וקידוש וברהמ"ז).

(58) וכבר נז' לעיל בתחילת דברינו הסברא שגם למ"ד שא"צ להזכיר שם החג, בהזכיר יו"ט אחר קלקל תפלתו. וכ"כ בבכר"י שם. שו"ת שנות חיים (שבהע' 10). וראה שם בנוגע לעיקר טעמו. שו"ת ויקרא אברהם (אדאדי) או"ח לא. ועוד. וראה גם במקו"ח ס"י קח ס"א בנוגע לועל הנסים שאפי' אם בשכח אינו חוזר בהחליף מחנוכה לפורים גרע טפי (ובאו דברינו בזה בלוח יומי לחנוכה וכן בלוח לפורים). וצ"ע בכוונתו בסת"צ ס"ב.

וגם את"ל שבגדוד"ו בחגה"ס ושמע"צ עדיף כיון שאינו שקר ואגידא ב"י (וראה לעיל הע' 16 בסופה), במוסף שעיקרו משום הקרבן שאני, וכבפנים. וכש"כ בהזכיר גם קרבנות סוכות, שה"ז מוכיח שנתכוון לסוכות דוקא, ובפרט להסברא שבכוונתו תליא מילתא, כנ"ל (בפנים ס"ב).

וגם בל"ז, גוף ההזכרה דסוכות בתפלת מוסף דמיא למי שטעה בתפלתו והחליף קרבנות יו"ט בחבירו, שהארכנו במק"א – בלוח יומי בדיני מוסף יו"ט – להוכיח שלא יצא, שאף שא"צ להזכיר פסוקי המוספין, בשינה והזכיר של יו"ט אחר קלקל. וה"ה לגדוד"ו שאף אם א"צ להזכיר במוסף שם החג, ודי באמירתו ונעשה לפניך וכו', כשהזכיר סוכות כל המוסף גורע ואפסדי' להזכרה קמייתא.

וי"ל גם דדמיא להשקו"ט במי שטעה בתפלת מוסף שבת ר"ח, והזכיר מוספי שבת ולא של ר"ח, ראה אצלנו בלוח חנוכה תשע"ו. וכע"ז בענינו.

העיקר לפענ"ד⁵⁹, שבמוסף שמע"צ גרע טפי מטעם אחר, שכיון ששמע"צ רגל בפ"ע לגבי קרבן מוסף, וכל' הרמב"ם (תו"מ פ"י ה"ה): וזהו מוסף בפ"ע⁶⁰, א"כ בהזכיר חגה"ס במוסף שמע"צ הפסיד העיקר בתפלת מוסף⁶¹.

[אלא, שיש מקום לחלק שאם בשעת הזכרת המוספין אמר כדין "ואת מוסף יום שמע"צ וכו'", ורק בתחילת הברכה אמר חה"ס שפיר יצא, כיון שבמוסף א"צ הזכרת מעין המאורע, וסגי בהזכרת חובת מוספין, ובאופן זה אין לומר שכל המוסף גורע, שהרי הזכיר כדין אח"כ. ואם משום מאורע שלא בזמנו – כבר הוכחנו לעיל שאי"ז בגדר שקר. והה"נ לגבי שאר התפלות, שכל שהזכיר פ"א סגי, שהרי הזכיר מעין המאורע, והזכרה האחרת אינה שקר, כנ"ל⁶²].

יג

להלכה למעשה

ולמעשה, כל שמסופק מה אמר אינו חוזר⁶³. אבל אם ודאי הזכיר חגה"ס, אם נזכר קודם סיים הברכה, לכו"ע חוזר לאתה בחרתנו. ואם סיים הברכה, אם הזכיר פעם אחד כדבעי (כגון שהזכיר בותתן לנו ולא ביעלה ויבוא), יצא. אבל אם לא הזכיר כלל שמיני עצרת, בהיות ונחלקו הפוסקים, משום ספק ברכות נכון שיבקש מהש"צ שיוציאו בתפלתו. אבל בערבות שאין הש"צ חוזר התפלה, וכן כשהפסיד מלשמוע תפלת הש"ץ, לפענ"ד חוזר ומתפלל.

וגם מי שירצה לסמוך להקל שלא לחזור, במוסף ודאי צריך לחזור (אא"כ בשעת

וראה במג"א סרס"ח סק"ה לחלק עד"ז שבחתם ביום אחר גרע טפי. (ובמג"א סתפ"ז סק"ב כ' באו"א קצת. וראה קר"א לשו"ע אדה"ז סרס"ח סק"א).

(59) וראה גם בירחון האוצר חו' ח' ע' קסח. הערת המלבה"ד בהררי קדם (שבהע' 33). וראה גם שו"ת רבבות אפרים ח"ח סרכ"ד (משום בל תוסיף בקרבנות). וכש"כ להסברא (ראה בשוה"ג הא' להע' 56) שהוא רגל בפ"ע לענין קרבנות ולא לקדושת היום. וצ"ע שדוקא בקרבנות שמע"צ לא נתפרטו מנחה ונסכים כבשאר ימי סוכות. ושו"מ מזה בטעמי מסורת המקרא שבהע' הבאה.

ולעזיר, שגם עד"ד הסוד הוא כן (ראה לעיל הע' 42), שהזיווג הוא במוסף דוקא – ראה שעה"כ דרושי סוכות בתחילתם (קג, ד). שם דרוש ט (קח, סע"ב). וראה גם שער ישכר זמן שמחתנו סקמ"ד. אבל להעיר משעה"כ יו"כ דרוש ה (קג, א). דרושי סוכות ד"ה ונבאר (קד, א). וראה בכ"ז בתורת חכם עו, ב ואילך. שמן ששון קלד, א ואילך. יראוך עם שמ"ש ע' רלו ואילך.

(60) ושק"ט ב"כ כ"מ כוונת דבריו "מוסף בפ"ע" וכתבו בכמה אנפי. ולהעיר מטעמי מסורת המקרא (בתשובות פסקים ומנהגים ח"א) למהר"ם מרוטנבורג שקרבנות שמע"צ שאני משאר קרבן ציבור שהם דורון ומנחה. ובפשוט, הכוונה שמה"ט נמנה כמצוה בפ"ע. וכ"ה בקריית ספר שם. וגם בסהמ"צ מ"ע נא האריך שנמנה כמ"ע בפ"ע מה"ט (משא"כ שאר ימי הסוכות שנמנו כמצוה אחת), וגם במנין הקצר הדגיש כן, שלא כרגיל שבמנין הקצר לא נחית לפרט.

(61) וראה כע"ז בשו"ת שו"מ (שבהע' 50) לגבי הזכרת פסוקי מוספים בשמע"צ, שבאמר פסוקי סוכות חמור טפי, שהוא שקר מוחלט. ולדברינו גם בלא"ה חוזר במוסף מטעם הנ"ל. ובשו"ת שו"מ לא נחית להא מוס"ל שחזור גם בשאר התפלות, עיי"ש.

(62) וראה כע"ז בשד"ח אס"ד מערכת יו"ט ס"ב סק"ב בשם שו"ת בנין שלמה תקונים והוספות ס"ח (ובמהדו"ח – ח"ב סמ"ו). וראה בהערת המלבה"ד שם). אלא שבשו"ת בנין שלמה לא מיירי מעניינו.

(63) מכמה טעמים, דחזי לאצטרופי דעת החולקים, וגם יש לצרף הסברא שעדיין לא הורגל לומר כן רק במשך בשעת ימי חגה"ס ואי"ז בגדר רגילות (ראה הליכות שלמה תפלה פ"ז הע' 95).

הזכרת המוספין אמר כדין "ואת מוסף יום שמע"צ וכו'", ורק בתחילת הברכה אמר חה"ס, שבזה יצא וא"צ לחזור). וכן גם ביום טוב שני, בשמחת תורה, שבכל התפלות מחוייב לחזור. וגם אם ידע בשעת מעשה שהוא שמחת תורה ונכשל בלשונו ואמר "חג הסוכות". ויש שכתבו להקל בזה. ולפענ"ד אין טעם לחלק.

ובשמע"צ שחל בליל שבת (כבשנה זו), מצינו שנחלקו הפוסקים בהשמיט הזכרה המחוייבת בתפלת ערבית אם אפשר לצאת ע"י שמיעת מעין שבע מהש"צ, והכריעו שלכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל עוד הפעם. ולמעשה, גם בדיעבד ששמע וכיוון לצאת אינו יוצא ידי חובתו, כיון שאין בה הזכרה של יו"ט⁶⁴].

וכל זה בטעה בתפלה, וכן אם טעה בקידוש והפטר⁶⁵ שחוזר לראש הברכה⁶⁶. אבל אם טעה בברכת המזון⁶⁷, אבל הזכיר יו"ט בכלל, אם נזכר לפני אמירת שם השם שבחתימת הברכה חוזר לראש הברכה⁶⁸. אבל אם כבר אמר שם השם אינו חוזר משום ספק ברכות. ונכון באם אפשר שיבקש ממי שלא בירך שיציאנו בברכת המזון⁶⁹.

רשימת חוברות "באתרא דרב" שי"ץ ע"ע

ביאור בסוגיא דכורך לאור שיטת אדמו"ר הזקן (חוברת א – סיון תשע"ג)

ביאור בסוגיא דעירוב תבשילין ודין אורח בו (חוברת ב – תשרי תשע"ד)

קונטרס בסוגיא דהבדלה ודין הטועה בנוסח חתימת ההבדלה (חוברת ג – סיון תשע"ד)

ביאור בסוגיא דכורך לאור שיטת אדמו"ר הזקן – בהוצאה חדשה עם הרבה הוספות (חוברת ד – סיון תשע"ו)

לדרכו של הרמב"ם במשנה תורה (הוצאה מיוחדת לסיום הרמב"ם תמוז תש"פ)

בירור הלכה בענין הטועה ומזכיר "חג הסוכות" בשמיני עצרת (חוברת ו – תשרי תשפ"א)

(64) כפי שהכריעו כמה אחרונים בכיו"ב. ומצינו שכבר כ"כ בס' הבתים ש"ד ה"ה.

(65) ראה בארוכה לעיל הערות 57-56.

(66) וא"צ לחזור ולברך בפה"ג, לפי שברכת קידוש בכגון דא אינו הפסק בין פה"ג לשת"י ששייכת לברכה אלא שטעה בה, וכפי שהארכנו בכיו"ב במק"א (ראה גם אצלנו בלוח יומי לשמע"צ בדין מי שטעה ואמר לישב בסוכה. וש"נ).

(67) ראה בארוכה לעיל הע' 16.

(68) ע"פ קצוה"ש שבהע' 7.

(69) ואף כשלא קבעו יחד, שבדלית ברירה יש לסמוך על האומרים דביעבד מהני להוציא יד"ח, אף שהעיקר כדעה דלא מהני – ראה שו"ע אדה"ז סי' קסז סי"ז.

לעילוי נשמת

הרב הגאון הרה"ת אהרן יעקב
בן הרה"ג הרה"ת מרדכי אליהו ע"ה
שוויי

זכה להיות מלמד ומגיד שיעור בישיבת תו"ת ליובאוויטש
במאנטרעאל וניו יארק במשך יותר ממ"ג שנה
ואח"כ נבחר להיות מו"צ וחבר בבד"צ של ק"ק קראון הייטס
במשך טו"ב שנים
נפטר ערב שבת קדש ל' ניסן א' דר"ח אייר ה'תש"פ
והובא למנוחות בו ביום אחרי חצות
ת"נ'צ'ב'ה'

לעילוי נשמת

הגאון הגדול רבי חיים אלעזר ישראל
בן הגאון המובהק הפוסק המפורסם
רבי שלמה זלמן ברוין זללה"ה

ממשיך דרכו וממלא מקום אביו
ברבנות ח"י שנים, ובחיבוריו, רב דקהל שערי ציון דפלעטבוש
ידיו רב לו בספרי דבי רב אביו
וגם חיבר ספרי שערים מצויינים בהלכה על הש"ס
(י"ד כרכים לע"ע, ועוד בכתובים)
נפטר ערב שבת קודש, ח' טבת תשע"ג
והקיצו ורננו שוכני עפר
והוא בתוכם תיכף ומיד ממש